

DENKWIJZER
DW

**WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
VAN DE CHRISTENUNIE**

Jaargang 9 | Nummer 1 | maart 2008

Moet het roer echt om?!

Interview met Leen Hordijk

**Leren van christelijke
gemeenschappen**

De natuur als voorbeeld

Biobased economy op de Veluwe

**Dualisering vergroot werkdruk
raadsleden**

Duurzame ontwikkeling

VOORWOORD

Duurzame ontwikkeling

DOOR GEERT JAN SPIJKER, EINDREDACTEUR

Vroeger waren we bang voor de natuur, tegenwoordig is het andersom. We beklimmen de hoogste berg ter aarde en maken er een vuilnisbelt van. We vervuilen de lucht en de bodem, en ook de rest van het heelal is voor ons niet meer veilig. En recent was ook het water weer in het nieuws: geen zeegebied ontsnapt aan de versterking van de mens. Wat doen we eraan?

WAT IS DUURZAAM?

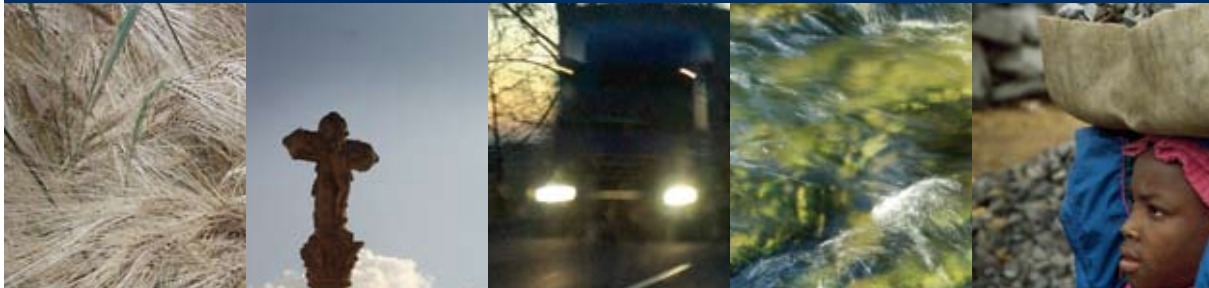
Tegenwoordig zegt men dan: inzetten op duurzaamheid. Maar wat dat inhoudt is nog niet zo duidelijk. Duurzaamheid is een containerbegrip geworden waar alles inpast wat maar een positieve en toekomstbestendige bijklank heeft, zo lijkt het. Duurzaamheid klinkt goed, en iedereen heeft er tegenwoordig (dus) zijn mond van vol. Prikkelend genoeg zegt Leen Hordijk in het openingsinterview dat de kern van het begrip al in de zestiende eeuw is beschreven, door Calvijn. Hij schreef: “Die een akker bezit, moet dus de jaarlijkse vruchten trekken, en toezien dat hij de grond door zorgeloosheid niet laat uitgeput worden, maar hij moet zich erop toeleggen, om hem de nakomelingen over te leveren, zoals hij hem heeft ontvangen, of nog beter bebouwd.” Volgens Hordijk komen in deze omschrijving de centrale begrippen van duurzaamheid mooi naar voren: “gebruik Gods schepping, leef ervan, zorg ervoor, denk aan de volgende generatie”. Deze zorg vindt uiteraard allereerst plaats op persoonlijk niveau: hoe staan wij in het leven, hoe geven wij onze verantwoordelijkheden in relatie tot onze omgeving vorm? ‘Een beter milieu begint bij jezelf’, heette dat in de jaren negentig. Ook de overheden hebben echter een belangrijke verantwoordelijkheid ten aanzien van het milieu. Hoe kunnen zij die waarmaken en waar moeten zij op inzetten? Daarover dit nummer.

NIEUWE VORMGEVING

Vermoedelijk is het u niet ontgaan dat Denkwijzer een restyling heeft doorgemaakt. We zijn blij met de nieuwe, kleurrijke vormgeving. In deze vorm verschijnt Denkwijzer voortaan per kwartaal en met meer pagina's. Inhoudelijk is er ook iets veranderd. Allereerst is er uitgebreider en explicieter ruimte ingebouwd voor de bestuurders van de partij, met onder meer praktische artikelen, een persoonlijk getint interview en nieuws van de Kaderschool. Aandacht voor het beschouwelijke en wetenschappelijke is uiteraard gebleven. Dit deel blijft gevuld worden rondom een thema, al is er ruimte voor artikelen met andere onderwerpen. Voor structuur zorgen verder de vaste columnisten die we sinds dit nummer hebben. Tweede Kamerlid Esmé Wiegman-van Meppelen Schepink bericht uit Den Haag en Bort Koelewijn deelt als burgemeester zijn lokale ervaringen met ons. Omdat de ChristenUnie belijdt dat het licht van Gods Woord in de politiek onmisbaar is, geven we ook een theoloog een kolom. Tim Vreugdenhil trekt Bijbelse lijnen door naar vandaag en laat zien dat het Woord relevant is voor huidige maatschappelijke vraagstukken. Op de achterkant staat al een citaat uit zijn eerste bijdrage.

We zijn benieuwd naar wat u vindt van de nieuwe vormgeving, en van de inhoud natuurlijk (denkwijzer@christenunie.nl). We hopen dat beide enige duurzaamheid zullen hebben.

INHOUDSOPGAVE

- 04 - Zorg voor je akker | INTERVIEW MET LEEN HORDIJK**
- 08 - Duurzaamheid en kwaliteit van leven | MARTINE VAN MEEKEREN-VONK**
- 13 - Column: Dwaas of duurzaam | TIM VREUGDENHIL**
- 14 - Duurzaam democratisch ontwerpen: een handreiking voor politici | JAN HARMSSEN**
- 18 - Goed nieuws voor de schepping | FRANK MULDER**
- 20 - Leren van de natuur – denken in kringlopen en systemen | GIJSBERT KOREVAAR**
- 24 - Vrijwillig maar niet vrijblijvend. Zeggenschap rond MVO | WIM DUBBINK**
- 30 - Moet het roer echt om? Mogelijkheden van groene energie en grondstoffen | HENK VAN DEN BERG**
- 33 - Column: Een duurzame column | ESMÉ WIEGMAN-VAN MEPELEN SCHEPPINK**
- 34 - Biobased economy op de Veluwe | GERRIT JAN VELDHOEN**
- 36 - Raadsleden onder druk. Dualisering zorgt voor meer werkdruk | BERNADETTE VAN DEN BERG**
- 42 - Tussen pioniers en windmolens | INTERVIEW MET FILIP VAN AS**
- 44 - Hoe gaat het? belang en inhoud van voortgangsgesprekken | ERIK VAN DIJK**
- 46 - Kaderschool nieuws**
- 47 - Column: De burgemeester: eigenstandig boegbeeld? | BORT KOELEWIJN**

DenkWijzer, studieblad van de ChristenUnie
Jaargang 8, nummer 1, maart 2008
Opplage: 3000 | ISSN: 1568-5845
 DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie. DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

- Meer informatie over abonnement of donateurschap via www.wi.christenunie.nl
- DenkWijzer verschijnt elk kwartaal.
- Deadline kopij volgende nummer: 01-05-08
- DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Neem daarvoor wel eerst even contact met ons op.

Redactie:
 Jan Post (hoofdredacteur),
 Bort Koelewijn (namens bestuurdersvereniging),
 Bernadette van den Berg (namens bestuurdersvereniging),
 Swannet Westland (namens Tweede Kamerfractie),
 Geert Jan Spijker (eindredacteur)

Vormgeving:
 Frivista - (y)our mission

Fotografie:
 Folkert Rinkema, Eljee,
 Ruben Timman, CU

Druk:
 Drukkerij De Bunschoter

Uitgave, redactie en administratie:
 Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
 Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

Postbus 439, 3800 AK Amersfoort
 Tel.: 033 - 422 69 60 | Fax: 033 - 422 69 68
 Email: denkwijzer@christenunie.nl
www.wi.christenunie.nl
www.bestuurders.christenunie.nl

© ChristenUnie 2008
 Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

Mixed Sources
 Productgroep uit goed beheerde bossen en andere gecontroleerde bronnen.
www.fsc.org Cert no. SGS-COC-003882
 © 1996 Forest Stewardship Council

Zorg voor je akker

INTERVIEW MET LEEN HORDIJK

‘MIJN PESSIMISME IS GEBASEERD OP DE ONVERANDERBAARHEID VAN HET MENSELIJK GEDRAG. VEEL MILIEUPROBLEMEN HEBBEN TE MAKEN MET ONS GEDRAG; ONS STREVEN NAAR STEEDS MEER WELVAART’

INTERVIEW DOOR GEERT JAN SPIJKER

Duurzaamheid kent talloze aspecten en speelt zich af op vele terreinen, zowel nationaal als internationaal. Met Leen Hordijk, directeur van het IIASA tasten we het onderwerp af en gaan we onder meer na hoe christenen tegen duurzaamheid aan kunnen kijken en of de huidige ontwikkelingen optimistisch of pessimistisch moeten stemmen. En over de moeilijkheid van het veranderen van menselijk gedrag en de rol van de ChristenUnie daarbij. “Een kabinet met de ChristenUnie behoort een duidelijk ander resultaat te laten zien dan een waarin de ChristenUnie niet is vertegenwoordigd.”

Hoe kijkt u als christen tegen duurzaamheid aan?

“In mijn oratie als hoogleraar in 1991 heb ik naar Calvijn's uitleg van Genesis verwezen. Hij schreef: “Die een akker bezit, moet dus de jaarlijkse vruchten trekken, en toezien dat hij de grond door zorgeloosheid niet laat uitgeput worden, maar hij moet zich erop toeleggen, om hem de nakomelingen over te leveren, zoals hij hem heeft ontvangen, of nog beter bebouwd.”

In deze omschrijving komen de centrale begrippen van duurzaamheid mooi naar voren: gebruik Gods schepping, leef ervan, zorg ervoor, denk aan de volgende generatie. Daar waar de officiële definitie van duurzame ontwikkeling sterk mensgericht is (“voorzien in de behoefte van de huidige en de toekomstige generatie”), komt in deze omschrijving van Calvijn ook de zorg voor de schepping aan de orde. Hoewel er tientallen definities van duurzame ontwikkeling zijn, is voor mij het centrale element al in de zestiende eeuw door Calvijn beschreven.”

Wat doet het IIASA precies?

“Het IIASA doet wetenschappelijk onderzoek op het gebied van milieu (luchtverontreiniging, klimaatverandering, visserij, bosbouw, landbouw), energie, technologie, demografie (bevolkingsprognoses, effect van opleidingsniveau op bevolkingsgroei,

vergrijzing), economische effecten van overstromingen, orkanen en aardbevingen. We maken computermodellen gebaseerd op gegevens uit het verleden waarmee we proberen een kijkje in de toekomst te geven. We bekijken bijvoorbeeld wat voor de Europese Unie de goedkoopste manier is om de luchtverontreiniging te verminderen, rekeninghoudend met de economische omstandigheden, de stand van de technologie, de kosten, de windrichtingen, de gevoeligheid van de natuur en de spreiding van de bevolking. Onze onderzoeksagenda wordt bepaald door het bestuur waarin vertegenwoordigers van de negentien deelnemende landen zitten. Die landen financieren het instituut via hun wetenschapsbudget (voor Nederland is dat NWO). Daarnaast halen we een derde van ons budget “uit de markt” door bijvoorbeeld mee te doen met competitie voor financiering door de Europese Commissie en de Wereldbank.”

Bent u optimistisch of pessimistisch over het verduurzamen van de samenleving?

“Beide. Mijn optimisme stoelt op de ervaring, dat er veel kan gebeuren als we echt de schouders eronder zetten. Kijk naar de zure regen uit de jaren 1980-2000. Er werd ontdekt dat de verzuring ervoor had gezorgd dat veel meren in Scandinavië bijna zonder vissen en planten waren. Ze zagen er prachtig uit, maar waren nagenoeg dood. Het bleek te komen door verzurende neerslag die van ver buiten Scandinavië kwam: Engeland, de DDR, de Sovjetunie. Er was in het begin veel politieke onwil, totdat in Duitsland de slechte kwaliteit van de bossen werd toegeschreven aan dezelfde oorzaak. Toen kwam er heel snel en succesvol politiek overleg. In twintig jaar tijd is de uitstoot van verzurende stoffen in heel Europa met 60-70% terug gebracht. Er zit weer leven in de meren en de bossen zien er ook weer beter uit.”

“Mijn pessimisme is gebaseerd op de onveranderbaarheid van het menselijk gedrag. Veel milieuproblemen hebben te maken met ons gedrag; ons streven naar steeds meer welvaart. Die welvaart stoelt op het gebruik van grondstoffen en op het zo laag mogelijk houden van de kosten. Voor duurzame ontwikkeling is het veel beter als de prijs van fossiele brandstoffen hoog blijft, waardoor andere vormen van energie een kans krijgen. Maar hoge brandstofprijzen zijn politiek slecht verkoopbaar.”

Er zijn verschillende doemscenario's geschetst de afgelopen jaren. Door de club van Rome bijvoorbeeld. Wat vindt u daarvan?

"De Club van Rome had gelijk, gegeven de stand van de wetenschap in 1972. Daarna zijn er twee ontwikkelingen geweest die de scenario's van de Club van Rome niet hebben laten uitkomen. We gaan nu veel zuiniger om met grondstoffen dan in 1972 te voorzien was en er bleken meer grondstoffen in de aarde aanwezig te zijn dan we toen wisten. Aan de andere kant zien we landen als China en India die een economische groei kennen die in 1972 echt ondenkbaar was. Ik zie het rapport aan de Club van Rome meer als een ernstige waarschuwing dan als een voorspelling. De waarschuwing heeft deels gewerkt: het milieu en, later, duurzame ontwikkeling staan op de politieke agenda."

En nu komt Al Gore met voorspellingen. Hetzelfde laken en pak?

"Hoewel de film van Al Gore een heel ander karakter heeft dan de scenario's van de Club van Rome en ook een ander publiek bereikt heeft, is er wel een parallel te trekken. We hebben regelmatig een harde confrontatie met de werkelijkheid nodig om in de benen te komen. In de jaren zeventig liet de Club van Rome ons de eindigheid van de grondstoffen zien; in de 21ste eeuw laat Gore ons zien dat menselijke activiteiten zelfs het klimaat kunnen veranderen."

"Zowel de scenario's van de Club van Rome als de film van Al Gore zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. De kern van onderzoek is dat we steeds iets meer te weten komen en dat nieuwe inzichten wel eens kunnen leiden tot verandering van adviezen over het beleid. Een duidelijk voorbeeld daarvan zien we de laatste tijd rond de discussie over biobrandstoffen. Leek het er eerst op dat grootschalige investeringen in biobrandstoffen onze uitstoot van broeikasgassen zouden verminderen, nu zien we dat dit erg tegenvalt en mogelijk zelfs een averechts effect kan hebben. Mijns inziens heeft de politiek veel te snel gereageerd: president Bush die in Latijns-Amerika grote contracten afsluit en de Europese Commissie die verreikende maatregelen aankondigt, voordat er grondig onderzoek was gedaan. Daarom vind ik het goed dat er een internationaal VN-panel van wetenschappers is dat regelmatig over het klimaat rapporteert en dat daarop het beleid wordt gebaseerd."

Er is veel discussie geweest over de al dan niet 'natuurlijkheid' van de veronderstelde opwarming van de aarde. Hoe ziet u die discussie?

"De opwarming van de aarde is een feit; de rol van de mens daarin ook. Onzeker blijven de omvang van de rol van de mens, de omkeerbaarheid van het probleem, de regionale verdeling van de effecten van opwarming en de omvang van een aantal van die effecten. Het is overigens zo dat het aantal graden dat het warmer wordt niet het belangrijkste aspect van de klimaatverandering is. Dat zijn veel meer de verdeling van de regenval over de aarde en over de tijd, en de frequentie van het optreden van extremen. Bijvoorbeeld orkanen, intensieve regenbuien. Als een land over een jaar gezien dezelfde hoeveelheid regen krijgt, maar die regen valt in minder buien en in grotere hoeveelheden in een ander seizoen, dan moet de landbouw zich aanpassen. Dat is gemakkelijk voor Nederland, want we hebben het geld en de kennis. Voor bijvoorbeeld zuidelijk Afrika geldt dat niet. Daar is de verandering van de regenpatronen groter en heeft men geen geld en veel minder kennis. Het wrange is dus dat de klimaatverandering is veroorzaakt door de (nu) rijke landen en dat de negatieve effecten grotendeels in de arme landen te merken zijn."

Leen Hordijk is directeur van het *International Institute for Applied Systems Analysis* (IIASA), dat wetenschappelijk onderzoek doet op tal van terreinen die het thema duurzaamheid raken. Daarnaast is hij hoogleraar met buitengewoon verloop van de Wageningen Universiteit. Hij is 61 jaar en woont sinds 2002 met zijn vrouw Eljoke in Laxenburg, ten zuiden van Wenen, Oostenrijk.

‘...DE OPWARMING VAN DE AARDE IS EEN FEIT; DE ROL VAN DE MENS DAARIN OOK. ONZEKER BLIJVEN DE OMVANG VAN DE ROL VAN DE MENS, DE OMKEERBAARHEID VAN HET PROBLEEM...’

Nemen de rijke landen te weinig hun verantwoordelijkheid?

“Internationale klimaatonderhandelingen maken maar weinig vorderingen omdat een aantal rijke landen (vooral Amerika) geen welvaartsverlies willen lijden, en landen als China en India hun pas begonnen economische groei niet willen belemmeren. Daarnaast speelt een rol, dat men met zo’n 140 landen om de tafel zit, wat tot lange en moeizame gesprekken leidt. Ik heb wel eens voorgesteld dat de onderhandelingen in drie geografische delen geknipt moeten worden: Europa en Afrika, Noord- en Zuid Amerika en Azië en Oceanië, met rijke landen als Japan en Australië en armere als China en India en zeer arme en bedreigde eilanden in de Stille Oceaan. Pas als men het in de drie groepen eens geworden is, volgen er mondiale onderhandelingen. Zo’n aanpak geeft Europa de kans haar ambities rond Afrika concreet te maken en geeft Azië de mogelijkheid voor een regionale aanpak.”

Hoe verhouden zich de bevolkingsgroei en de draagkracht van de aarde?

“De discussie over de relatie tussen bevolkingsgroei en draagkracht van de aarde heeft de laatste decennia aan aantal veranderingen laten zien. Ging het in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw vooral over de vraag of er wel genoeg voedsel en grondstoffen zouden zijn voor de te verwachten extra miljarden mensen, nu spelen factoren als vergrijzing, immigratie, daling van de bevolking en, ironisch genoeg, obesitas een belangrijke rol. Ons instituut heeft laten zien dat de wereldbevolking hoogstwaarschijnlijk nog wel een aantal decennia zal blijven groeien, maar ook dat er een plafond in zicht komt.

Daarnaast zal de verdeling van de bevolking over de aarde er anders uit gaan zien. In Europa blijft de bevolking in de meeste landen alleen maar stabiel door immigratie, terwijl het verschil tussen geboorte en sterfte steeds kleiner wordt. In Japan slaat de vergrijzing hard toe en ook in China is de verwachting dat het einde van de groei in zicht komt. In die landen gaat de discussie dus meer over vergrijzing, pensioenen en sociale zekerheid dan over een mogelijk gebrek aan voedsel en grondstoffen. Merkwaardig is overigens dat de Verenigde Staten nog wel een tijdje zullen blijven groeien. Het aantal kinderen per vrouw ligt daar aanmerkelijk hoger dan in Europa en ook de leeftijd waarop men

kinderen krijgt is veel lager. De bevolkingsgroei in Afrika blijft waarschijnlijk hoog en dat kan met de te verwachten gevolgen van de klimaatverandering tot grote voedselproblemen leiden. Weliswaar zijn de landbouwtechnieken beschikbaar en aangepaste gewassen te verkrijgen, maar de economische en politieke situaties in dat deel van de wereld zijn zo slecht dat ik vrees dat de combinatie van al deze factoren er toe zal blijven leiden dat honger in Afrika nog lang zal voortduren.”

Waar moet de Nederlandse politiek zich voor inzetten?

“Omdat het klimaatbeleid met zoveel andere beleidsterreinen samenhangt (waardoor het ook een erg moeilijk beleid is), lijkt het me verstandig klimaat, energie en landbouw in samenhang te blijven zien. Ik ben niet erg optimistisch over de resultaten van de internationale onderhandelingen die de klimaatverandering moeten tegengaan, dus zou Nederland zich moeten inzetten op aanpassing. Wat moet er gebeuren als de stijging van de zeespiegel zich doorzet? Wat doen we met rioolsystemen als de intensiteit van buien steeds groter wordt en hoe gaan we met onze rivieren om als die steeds meer water moeten verwerken in steeds kortere tijd? Daarnaast blijven de noodzakelijke veranderingen in de energiesector om beleid vragen al was het alleen maar vanwege de luchtverontreiniging. Mogelijkheden voor ondergrondse opslag van kooldioxide (het belangrijkste broeikasgas) moeten serieus worden onderzocht en de ontwikkeling van andere energiebronnen versterkt. Dat betekent technisch onderzoek, maar ook stimulering door de overheid van energiebesparing - van hybride auto's tot en met de bouw van huizen.”

Heeft u tot slot nog een boodschap voor het huidige kabinet?

“Uiteindelijk zorgt het menselijk gedrag voor de problemen die ik hiervoor noemde; verandering van dat gedrag is uiterst moeilijk, maar moet voor de ChristenUnie een belangrijke prioriteit zijn. Een kabinet met de ChristenUnie behoort een duidelijk ander resultaat te laten zien dan een waarin de ChristenUnie niet is vertegenwoordigd. Na de woorden van het regeerakkoord en de gesprekken tijdens de 100 dagen is het nu tijd voor daden. Naast de vergrote aandacht voor gezin en kind, moet er ook veel meer aandacht zijn voor duurzaamheid.”

DOOR MARTINE VAN MEEKEREN-VONK

Wat kunnen wij leren van groepen als de Amish en de Franciscanen?

We kunnen bij hen inspirerende voorbeelden vinden voor de verdere ontwikkeling van duurzaamheid in onze maatschappij. Hun keuzes zijn geworteld in hun christelijke levensbeschouwing, waardoor deze een blijvend karakter hebben.

Voor het minisymposium 'Duurzaamheid gewaardeerd' werd in twee essays gereflecteerd op duurzaamheid in relatie tot christelijke waarden¹. De eerste, geschreven door Rob Nijhoff, draagt als titel de vraag 'Een groene bijbel?' - een vraag die ik volmondig met een "Ja" beantwoord. Natuurlijk, de bijbel geeft geen blauwdruk over hoe om te gaan met broeikasgassen en ook het gat in de ozonlaag komt er niet in voor. Wel begint de bijbel met de schepping van deze aarde, de flora en fauna, die door God zelf "goed" worden genoemd, ook toen de mens er nog niet was. De hele bijbel door komt deze aarde ter sprake, evenals Gods zorg voor en betrokkenheid bij Zijn schepping. Nijhoff stelt terecht dat de bijbel "in de eerste plaats de kleur van verzoening" heeft. Deze verzoening geldt echter niet alleen de mens, maar de hele schepping, zoals zo beeldend is verwoord in Kol. 1. Ons wereldbeeld is in hoge mate beïnvloed door het Griekse denken, waardoor wij een sterke scheiding aanbrengen tussen de mens en de natuur

Wat we kunnen leren van christelijke gemeenschappen

en de mens boven de natuur stellen. In de Joodse visie bestaat de natuur veel meer als entiteit naast de mens. De mens is weliswaar duidelijk anders dan de dieren (Gen. 2), als enige gemaakt naar het beeld van God (Gen. 1), maar de natuur heeft ook waarde los van het nut voor de mens. Daarmee wordt zorg voor de schepping meer dan alleen een ethische handeling, en gaat de motivatie voor milieukeuzes een laag dieper dan alleen het gehoor geven aan de opdracht de aarde te bewerken en bewaren. Zorg voor de schepping, of zo u wilt, 'ecologische duurzaamheid'², heeft te maken met ons totale wereldbeeld en begint met de diepe erkenning dat deze aarde van God is. Hij laat niet varen wat Zijn hand begon en zal de aarde op Zijn tijd en op Zijn manier herscheppen tot een nieuwe aarde. En, zoals al genoemd, de verzoening door Jezus geldt de hele schepping.³

WAARDENHIËRARCHIE

In het tweede essay, 'Reken je groen', gaat Cors

Visser op zoek naar uitgangspunten die in het verleden een rol hebben gespeeld bij de ChristenUnie met betrekking tot duurzaamheid. Begrippen die hij daarbij noemt zijn onder anderen verantwoordelijkheid, 'bouwen en bewaren', en rentmeesterschap. Het blijkt echter nog niet zo eenvoudig om bijbelse uitgangspunten linea recta te vertalen in milieukeuzes. Uit onderzoek blijkt ook dat milieugedrag zelden direct gerelateerd is aan religieuze opvattingen, maar veelal worden bepaald door onderliggende waarden, die op hun beurt veelal geworteld zijn in een levensbeschouwing of wereldbeeld.⁴ In deze waardebenadering ligt daarom een belangrijke verbinding tussen (bijbelse) opvattingen en gedragskeuzes. Individuen, en ook politieke partijen, streven meerdere waarden tegelijkertijd na, hoewel deze niet allemaal even belangrijk worden gevonden. De waarden kunnen worden geordend in een zogenaamde 'waardenhiërarchie', die per situatie enigszins kan verschillen. In zijn essay kiest Visser vooral voor waarden die een directe relatie hebben

met milieuzorg. Keuzes die (een positief of negatief) effect hebben op het milieu worden echter veelal ook bepaald door andere waarden. Visser komt in zijn essay tot een interessant waardenafwegingskader, waarin hij naast milieuaspecten ook sociale en culturele aspecten, economische aspecten en gevolgen voor mensen elders in deze wereld. Toch zou het de discussie verdiepen wanneer we nog een laag dieper graven en alle waarden onderzoeken die voor de ChristenUnie belangrijk zijn en hoe al deze waarden worden afgewogen in relatie tot duurzaamheid. Mogelijk kunnen mijn bevindingen bij vier, al lang bestaande, Christelijke gemeenschappen, ter inspiratie dienen.

GEMEENSCHAPPEN

Voor mijn proefschrift, dat ik dit jaar hoop af te ronden, heb ik de relatie tussen religie, waarden, levensbeschouwing en duurzaamheid bestudeerd. Dit onderzoek is toegespitst op vier Westerse Christelijke gemeenschappen (Amish, Hutterieten, Franciscanen en Benedictijnen) en het belang van hun levensbeschouwing voor specifieke keuzes met betrekking tot onder anderen energiegebruik, vervoer en landbouw. Bij hen kunnen inspirerende voorbeelden gevonden worden voor de verdere ontwikkeling van duurzaamheid in onze maatschappij.⁵ Interessant is dat deze groepen zich beperken in hun consumptie om hun gewenste kwaliteit van leven te kunnen blijven garanderen, met een relatief lage milieudruk als gevolg. Deze keuzes worden veelal niet gemotiveerd door milieuwaarden, maar door andere waarden, die diep geworteld zijn in hun christelijke levensbeschouwing, waardoor deze een duurzaam, blijvend, karakter hebben.

KWALITEIT VAN LEVEN

Religieuze waarden als gehoorzaamheid aan God, overgave en geestelijke groei staan bovenaan de waardenhiërarchie, gevolgd door afgeleide waarden als gemeenschap, zorg en eenvoud. Daarnaast zijn ook verschillen waar te nemen in de afzonderlijke gemeenschappen en leggen ze soms andere accenten. Het principe bij alle gemeenschappen is echter hetzelfde: ze kiezen duidelijk voor behoud van kwaliteit van leven, die bepaald wordt door de waarden bovenaan de hiërarchie, en de consequenties van deze keuzes worden geaccepteerd en in veel gevallen ook gewaardeerd, omdat daardoor

de gewenste kwaliteit behouden blijft.

Laat ik het illustreren met een voorbeeld. Amish waarderen hun gemeenschap en hebben hun leven zo ingericht dat deze gemeenschap zoveel mogelijk behouden kan blijven. Een van de manieren waarop dat gebeurt is de keuze voor paard en wagen als belangrijkste vervoersmiddel. Reizen met paard en wagen voorkomt dat ze vervreemden van hun directe omgeving en hun identiteit. Auto's brengen ongewenste status, comfort, snelheid, vrijheid en gemak met zich mee en maken mensen minder afhankelijk van de lokale gemeenschap. Amish gebruiken openbaar vervoer en taxi's voor langere afstanden. Het onderscheid tussen gebruik en bezit is een vaker gebruikt compromis, waarmee Amish moderne gemakken onder controle proberen te houden. Inmiddels zijn paard en wagen onderdeel geworden van de Amish identiteit en diep verankerd geraakt in hun cultuur. Deze vervoerswijze zal hoogstwaarschijnlijk niet zomaar veranderen en dus een duurzaam karakter hebben, naast het bijkomende gegeven dat het ook leidt tot een lagere milieudruk.

GELD EN GOED

Een van de belangrijkste bijdragen van de genoemde gemeenschappen aan ecologische duurzaamheid ligt in de keuze voor een eenvoudige levensstijl, juist om de (geestelijke) kwaliteit van leven te garanderen. De onderzoeksgroepen benadrukken dat teveel materialisme zowel hun persoonlijke als gemeenschappelijke leven beschadigt en geloofsgroei in de weg staat. Deze gedachte wordt overigens ook breder onderschreven. Onderzoeksgegevens laten al enige jaren zien dat toename in BNP (boven een bepaald minimum) en een groeiende consumptie en productie niet leiden tot een toename in geluk of (subjectieve) kwaliteit van leven.⁶ Sterker nog, het huidige onduurzame niveau van productie en consumptie heeft zelfs negatieve gevolgen voor de (objectieve) levenskwaliteit in het algemeen, en van arme landen in het bijzonder, evenals een stijgende druk op ecosystemen.⁷ En waarschuwde Jezus zelf al niet dat de keuze voor de Mammon de keuze voor God danig in de weg kan staan (Matt. 6)?

Franciscanen kiezen heel expliciet voor de waarde van armoede, maar ook de keuzes voor eenvoud van de andere gemeenschappen laten een sterk contrast zien met het moderne Westerse materi-

'ZOLANG WE NATUUR ALLEEN BEZIEN IN HET LICHT VAN BRUIKBAARHEID VOOR ONZE CONSUMPTIE EN DE INTRINSIEKE WAARDEN ONDERWAARDEREN, ZAL DE OVEREXPLOITATIE VAN NATUUR EN ECOSYSTEMEN DOORGAAN'

alisme. Een vereenvoudiging en vermindering van onze behoeften zal uiteindelijk leiden tot een lagere milieudruk en tot een andere, meer respectvolle, manier van omgaan met de natuur. Ook ervaren veel kloosterlingen dat de keuze voor eenvoud leidt tot een grotere kwaliteit van leven. Hoewel armoede zoals gepraktiseerd door Franciscus zelf ver voorbij het haalbare is, kan het wel inspireren tot een eenvoudiger manier van leven en een andere visie op bezit. Vanuit de gedachte dat niets zijn eigendom was, gebruikte Franciscus alleen dat wat noodzakelijk was. Doorwerking van dit idee leidt uiteindelijk tot een zorgvuldiger gebruik van natuur en materie. Voor Franciscus was natuur niet alleen bruikbaar, maar ook waardevol. Hij ging er met vreugde en verwondering mee om. Zolang we natuur alleen bezien in het licht van bruikbaarheid voor onze consumptie en de intrinsieke waarden onderwaarderen, zal de overexploitatie van natuur en ecosystemen doorgaan.

STABILITAS

Benedictijnen kennen de kloostergelofte van stabilitas, waarmee zij zich committeren aan een specifieke gemeenschap en plaats. Deze gelofte van stabilitas biedt eveneens een interessante grond voor duurzaamheid. Naast een beperking van het aantal reiskilometers, stimuleert het een geworteldheid in de lokale omgeving en een bewustzijn van de behoeften van mens en natuur in deze leefomgeving. Stabilitas leidt tot een duurzaam gebruik van gebouwen en kloostergronden, zowel natuurgebied als akkerland, om deze te behouden voor de generaties die na deze komen.

In Nederland runnen vooral de Trappisten nog agrarische bedrijven. Pater Malachias van het Trappistenklooster Lilbosch legde mij uit waarom zij kiezen voor biologische landbouw: "Voor de huidige en de toekomstige generatie. Huidig waar het betreft de veelkleurigheid van de flora en fauna, recht doen aan de schepping. Toekomstig waar het de nieuwe generatie monniken betreft: geen hypotheek op de toekomstige generatie van monniken nemen. (...) Het gaat om een bewustzijn. We zijn als mensen geen eigenaar van deze aarde. Het is ons gegeven in bruikleen. Wij zijn geroepen als beeld van God daarmee om te gaan, in Zijn naam, in Zijn lijn, in Zijn liefde. Geen toe-eigening. We moeten deze aarde niet opzuigen, leegzuigen. Eigenlijk gaat het om rentmeesterschap, maar ik heb een beetje moeite

met deze term. Het is zo'n financiële term, alsof het gaat om rente. Waar het mij om gaat is dat we geen eigenaar zijn."⁸ Naast het idee van rentmeesterschap, koppelen zij zorg voor de schepping ook aan de waarde van nederigheid, waarmee ze bedoelen dat de mens zich bewust is van zijn plaats op aarde.

Stabiliteit refereert ook aan een meer geestelijke stabiliteit en een innerlijke houding van standvastigheid. Dit wordt gestimuleerd door de Benedictijnse praktijk van elkaar afwisselende tijden voor werk, gebed en studie. Hoewel kloosters over het algemeen veel werk met zich mee brengen, voorkomt het strikte dagschema dat de monnik overweldigd wordt door het werk. De structuur helpt om te concentreren op het nu en te focussen op wat gedaan moet worden. Door werk af te wisselen met tijden voor gebed en bezinning, worden alle aspecten van het leven in een breder perspectief geplaatst en gegrond in een bewustzijn van de aanwezigheid van God. In tegenstelling tot wat veel mensen in de moderne maatschappij ervaren, staan in het kloosterleven alle dingen onderling met elkaar in verband.

REFLECTIEVE MODERNISERING

Alle genoemde gemeenschappen zijn aan verandering onderhevig. De manier waarop zij omgaan met deze veranderingen en de rol die hun visie op kwaliteit van leven speelt, bieden interessante perspectieven voor ons, met name ook voor keuzes rond technologie. Zij nemen vernieuwingen niet klakkeloos over, maar onderzoeken eerst de gevolgen daarvan op de langere termijn. Hoewel alle gemeenschappen een vorm van waardenafweging kennen en bezinnend omgaan met keuzes, is de 'reflectieve modernisering' die de Amish kenmerkt het meest fascinerend. Amish willen voorkomen dat modernisering de gemeenschap uitholt, sociale relaties verandert, aanzet tot individualisme en mensen en activiteiten uit hun sociale context haalt. Desondanks hebben de Amish van het begin af aan opengestaan voor noodzakelijke veranderingen om een levensvatbare gemeenschap te kunnen blijven. Wanneer vragen rond nieuwe technologie opkomen, confronteren Amish leiders deze technologie en de effecten ervan met belangrijke waarden. Innovaties die bijdragen aan het behoud van de Amish cultuur en gemeenschap worden zonder probleem overgenomen. Ontwikkelingen die hun

kwaliteit van leven bedreigen worden afgewezen. In andere gevallen wordt gezocht naar een aanvaardbaar compromis – een proces dat jaren kan duren. Het uiteindelijke besluit wordt met volledige instemming van de leden genomen.

Modernisering is niet aan de Amish voorbij gegaan, maar ze blijken tot op zekere hoogte in staat dit proces in toom te houden, door het moderniseringsproces aan hun identiteit en kwaliteit van leven te koppelen. De Amish cultuur biedt daarmee onze samenleving een uitdagende wijze van omgaan met technologie en modernisering, gericht op behoud van de gemeenschap, waarden en kwaliteit van leven op de langere termijn. Hoewel de uitkomsten van dit reflectieve proces niet noodzakelijkerwijs milieuvriendelijk zijn, biedt het zeker perspectieven voor het bevorderen van duurzaamheid.

TER AFSLUITING

Voor alle onderzochte gemeenschappen geldt dat milieuzorg zelden als expliciete waarde wordt genoemd, maar dat duurzame keuzes voortkomen uit andere waarden, zoals gemeenschap en soberheid. Deze duurzame keuzes blijken goed gewaarborgd te worden, omdat ze geworteld zijn in een door de gemeenschap gedeeld en gestimuleerd waardensysteem. De Amish praktijk van reflectieve modernisering is een inspirerend voorbeeld hoe waardenafweging een rol kan spelen bij gedragskeuzes en milieudruk op de lange termijn. Franciscaanse waarden van armoede en eenvoud kunnen uitdagen tot een vereenvoudiging en vermindering van behoeften, resulterend in een lagere milieudruk. De Benedictijnse gelofte van stabiliteit is interessant, omdat het mensen stimuleert tot concrete verbondenheid met een bepaalde plaats en gericht is op behoud voor de toekomst. Het Benedictijnse dagritme kan inspireren tot een meer efficiënt gebruik van tijd en materie. Zolang we als samenleving zoeken naar kwaliteit in een groeiend materialisme, zal dit leiden tot ecologische onduurzaamheid. Alleen wanneer duurzaamheid correspondeert met opvattingen over kwaliteit van leven en hoe deze te bereiken en te handhaven, zullen keuzes ook op de lange termijn duurzaam zijn. De bestudeerde gemeenschappen noemen hun geloof, de gemeenschap en een eenvoudige, sobere leefstijl als voorwaarden voor een goede kwaliteit van leven en kiezen daarbij bewust voor bepaalde grenzen en beperkingen. Omdat deze keuzes gerelateerd

worden aan waarden die geworteld zijn in een gedeelde levensbeschouwing, is het zeer aannemelijk dat deze, op veel gebieden duurzaam te noemen, manier van leven wordt voortgezet.

Voor de ChristenUnie betekent dit een stimulans voor blijvende bezinning op welke waarden we belangrijk vinden en wat we verstaan onder kwaliteit van leven, voor ons nu, voor mensen elders, voor de schepping en voor de generaties die na ons komen. Bijbelse bezinning kan goed leiden tot een hogere waardering van concrete zorg voor de schepping, waardoor deze hoger in de waardenhiërarchie komt te staan. Daarnaast zou het goed zijn wanneer duurzaamheid in een breder kader wordt geplaatst, met kwaliteit van leven als expliciete afweging. Duurzaamheid gaat namelijk niet alleen over de keuze voor of tegen bio-energie, waarbij economie vaak tegenover ecologie komt te staan, maar betreft keuzes over kwaliteit van leven in de breedste zin.

EINDNOTEN

- ¹ Zie <http://wi.christenunie.nl/l/library/download/192272>.
- ² Duurzaamheid is, zoals Cors Visser ook schrijft in zijn essay, een breed begrip. Ik gebruik duurzaamheid in de meeste gevallen als 'ecologische duurzaamheid', waar mee ik doel op een lage milieudruk en behoud van ecosystemen. Daarnaast gebruik ik duurzaamheid in de zin van blijvendheid, het voortduren van iets. De betekenis wordt wel duidelijk uit de context.
- ³ Voor een uitgebreide beschouwing op de bijbelse uitgangspunten t.a.v. milieu verwijs ik u door naar boeken als F.A. Schaeffer, 1970, *Pollution and the death of man: the Christian view of ecology*; M.S. Northcott, 1996, *The Environment and Christian Ethics*; B.R. Hill, 1998, *Christian Faith and the Environment* en S. Tillett (ed), *Caring for Creation. Biblical and theological perspectives*.
- ⁴ Vonk, Martine (2005), 'Religion and environment in empirical studies' in: *Public Psychology im Umweltschutz* nr. 9.
- ⁵ Het is niet zo dat deze groepen dienen als blauwdruk voor een milieuvriendelijke levensstijl. Naast waarden die leiden tot een duurzame omgang met de natuurlijke leefomgeving kennen alle vier de groepen ook ontwikkelingen die duurzaamheid in de weg staan. Desondanks bieden zij inspirerende voorbeelden hoe een christelijke overtuiging uiteindelijk kan leiden tot duurzaam gedrag.
- ⁶ Zie o.a. R. Inglehart, 2004, 'Subjective well-being rankings of 82 societies' www.worldvaluessurvey.org.
- ⁷ *Millennium Ecosystem Assessment* (2005), Key Messages.
- ⁸ Interview met pater Malachias OCSO, Echt, 4 januari 2007.

Column

Dwaas of duurzaam

DOOR TIM VREUGDENHIL IS THEOLOOG EN PREDIKANT VAN STADSHARTKERK AMSTELVEEN

De opdracht om te heersen uit Genesis 1,28 klinkt steeds meer christenen ongemakkelijk in de oren. Hebben we dat gebod de laatste decennia (of misschien zelfs eeuwen) niet veel te letterlijk genomen? Maar reeds in de bijbel zelf is 'rentmeesterschap' geen open categorie, naar eigen goeddunken in te vullen. Het is niet toevallig dat in veel christelijke bezinning op duurzaamheid het onderwijs van Jezus een grotere plek krijgt.

DE RIJKE MAN

Neem nu de gelijkenis die Jezus eens vertelde over 'een rijke man' (Lukas 12,15-21). Het landgoed van een rijke man had veel opgebracht. Het eerste leerpunt is al, dat het niet de mens is maar zijn grónd die veel oplevert. De door God geschapen en gegeven aarde. Maar deze Adam heeft blijkbaar niemand die bij hem past. Jezus tekent ons een sociaal geïsoleerde. De man overlegt niet met anderen, stelt louter vragen aan zichzelf ('wat moet ik doen?') om zichzelf daarna ook van advies te dienen ('toen zei hij bij zichzelf: wat ik zal doen is dit...') De man heeft niets anders meer dan zijn 'self-interest'. Waartoe is hij op aarde? Tot zichzelf. En dus komt hij uit op een (maar al te herkenbaar) doel: dat dit eeuwig zo duren mag. Hij stelt alles in het werk om dit alles tot in het oneindige te laten doorgaan. Veel is nog niet genoeg! Hup, grotere schuren.

DWAAS

Jezus meent te weten hoe God naar zo iemand kijkt. God noemt de man geen succesvol ondernemer, entrepreneur of captain of industry. God noemt de man slechts: dwaas. Een dwaas is in de bijbel iemand die vooral met zichzelf spreekt, de behoeften van anderen negeert en ondertussen ook nog onjuiste ideeën koestert over vermogensopbouw; want zal tenslotte niet alles voor iemand anders zijn? Niet alleen de religieuze en spirituele, maar zelfs de economische overwegingen van deze man schieten tekort. Het commentaar van Jezus is kort en krachtig: zo vergaat het mensen (en culturen) die schatten verzamelen voor zichzelf, maar niet rijk zijn in God.

RENTMEESTERS

Ten eerste kan dit verhaal uit Jezus' mond ons brengen tot het actief bijdragen aan een stewardship economy. De opdracht van Genesis 1 geldt vandaag allereerst voor ontwerpers, produktiemedewerkers, managers, directieleden. Die kunnen vaak concreter en in ieder geval directer het verschil maken dan 'de' politiek, kerk, wetenschap. De rijke man heet nu juist 'dwaas' omdat hij zo ontzettend veel mogelijkheden had om een verandering tot stand te brengen. De christelijke overtuiging inzake duurzaamheid betekent niet vooral een vermanend woord richting 'het bedrijfsleven' of 'de overheid' (zoals veel andere ideologieën doen). Het moedigt mensen juist aan zich in te zetten voor hun bedrijf of organisatie en op elke denkbare plek de dwaasheid (nog meer ter wille van jezelf) te bestrijden en de wijsheid (duurzame ontwikkeling om des te meer uit te delen en terug te geven) te bevorderen.

DUURZAAM

Ten tweede: we zullen er met elkaar aan moeten wennen dat we in onze cultuur de dwaasheid (zoals Jezus die definieert) te vaak en te lang hebben gekroond. Christelijke politiek kan niet langer een net wat andere visie op de bestaande werkelijkheid zijn. De monoloog die onze cultuur met zichzelf aan het voeren is, is in veel opzichten te dwaas voor woorden en wij delen daar allemaal in. Zo'n cultuur heeft een doorbraak nodig: verlossing. Waar God ook in de christelijke politiek ongewild en onbedoeld een verlengstuk van onszelf kan worden, moeten wij elkaar er voortdurend aan herinneren dat Hij de geheel Andere is. De God die niet voortdurend nog grotere (hemel-)schuren bouwt. Hij heeft een doel buiten zichzelf: de aarde. Wie beseft hoe God de aarde voor duurzaam verklaard heeft, zal zelf ook creatief op uitdagingen van nu kunnen reageren.

Duurzaam democratisch ontwerpen

EEN HANDREIKING VOOR POLITICI

DOOR PROF. IR JAN HARMSSEN

Voor het maken van plannen in de politiek is het nodig dat er gewerkt wordt aan enige consensus tussen politieke fracties en ook aan consensus met belangengroeperingen. Voor het maken van plannen met belangrijke duurzaamheidsaspecten is dit nog meer van belang. Daarom laten we in deze bijdrage allereerst zien welke politieke consensus er over duurzame ontwikkeling is en hoe die overeenkomt met christelijke doelstellingen. Verder geven we een handreiking hoe duurzame plannen ontworpen kunnen worden door een democratisch proces met deelnemers van diverse belangengroeperingen.

Met een voorbijgang aan allerlei interessante discussies over uiteenlopende opvattingen over duurzame ontwikkeling concentreren we ons hier op die beschrijvingen van duurzame ontwikkeling waarover brede politieke consensus bestaat. Dat is allereerst de definitie van de Brundtland VN-commissie: *“Duurzame ontwikkeling is een veranderingsproces, waarin de exploitatie van bronnen, de richting van investeringen, de oriëntatie van technologische ontwikkeling en institutionele veranderingen alle in harmonie zijn, waarmee zowel het huidige als het toekomstige potentieel wordt versterkt om de menselijke noden en kansen te vervullen.”*

In de populaire versie is dit als volgt verwoord: *“Onder duurzame ontwikkeling wordt verstaan: Een maatschappelijke ontwikkeling die voorziet in de*

behoeften van de huidige generaties zonder dat daarmee voor de toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar worden gebracht om ook in hun behoeften te voorzien.”¹

PEOPLE, PLANET, PROSPERITY

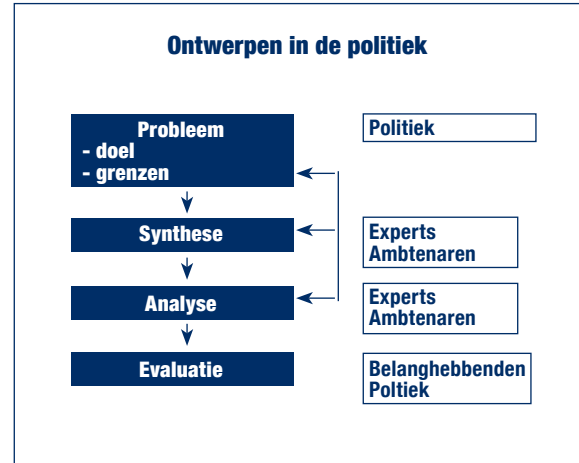
In het bedrijfsleven is deze beschrijving nader gedefinieerd, onder andere door de World Business Council for Sustainable Development, met de triple P dimensies: People, Planet, Profit. Dat betekent dat plannen worden getoetst op sociale acceptatie, geen onomkeerbare schade aan het milieu en op economische haalbaarheid. Ik heb zelf bij mijn studiereizen kunnen constateren dat deze Triple P beschrijving wereldwijd bij het bedrijfsleven in gebruik is genomen.

Vervolgens heeft de politiek deze benadering enigszins gewijzigd overgenomen door “Profit” om te zetten in “Prosperity”. Dit is als volgt bekrachtigd in de eindverklaring van de VN Wereld topconferentie in Johannesburg van 2002:

“Wij, de vertegenwoordigers van de volkeren in de wereld, herbevestigen onze toewijding aan duurzame ontwikkeling (...). We leggen ons vast om samen te handelen, verenigd door een gezamenlijke overtuiging om onze planeet te redden, de menselijke ontwikkeling te bevorderen en om universele welvaart (Prosperity) en vrede te bereiken.”²

Heel recent nog heeft Keiner uitvoerig in zijn boek betoogd dat als je de term ‘duurzaamheid’ afschaft, je dan onmiddellijk de term in alle drie dimensies weer moet uitvinden. De wereldconsensus heeft het begrip voor een gezamenlijke ontwikkeling nodig, vanwege de mondiale problemen van armoede, milieu en schaarse grondstoffen.³ Kortom,

Jan Harmsen is bijzonder hoogleraar van de leerstoel Duurzame Chemische Technologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en werkzaam als principal process developer bij Shell in Amsterdam. Hij houdt zich bezig met het ontwikkelen en ontwerpen van duurzame processen en producten, zoals elektriciteitsproductie uit het zoutgehalteverschil tussen zee en rivierwater, biodiesel uit de Jatropa en het ontwerp van kauwgum dat de straat niet vervuult. In het verleden was hij gemeenteraadslid in Capelle aan den IJssel voor de ChristenUnie.

de consensus over de beschrijving van duurzame ontwikkeling is groot.

DUURZAAMHEID EN BIJBELSE NORMEN

De beschrijving van duurzame ontwikkeling komt ook goed overeen met een aantal bijbelse normen. Een christelijke beschrijving van duurzame ontwikkeling zou kunnen zijn: *duurzame ontwikkeling betekent zorg voor de arme naaste, zorg voor het behoud van de rijkdom van de schepping (zowel de levende natuur als de materiaalbronnen) en daarmee ook zorg voor goede omstandigheden voor de volgende generaties.*

POLITIEKE PLANNEN ONTWERPEN

Dan komen we nu toe aan een handreiking voor het ontwerpen van plannen in de politiek.

Het ontwerpen van wat dan ook en door wie dan ook, kent een aantal algemene onderdelen. Die onderdelen zijn: Probleemstelling, Synthese (oplossingen genereren), Analyse, Evaluatie (controle door alle belanghebbenden of voldaan is aan doelstelling en randvoorwaarden). Meestal worden deze onderdelen in deze volgorde uitgevoerd. Verder komen complexe ontwerpen in een aantal ontwerprondes tot stand. Die ontwerprondes zijn dan minimaal: Eerste concept, Definitief concept, Definitief ontwerp. Vaak wordt de laatste ontwerpfase nog weer in een aantal rondes met steeds nauwkeuriger definities van details en kostenschattingen uitgevoerd. Tussen al die rondes worden dan de belanghebbenden gevraagd om commentaar op het ontwerp. In de figuur⁴ heb ik aangegeven in welk

'ZOLANG WE NATUUR ALLEEN BEZIEN IN HET LICHT VAN BRUIKBAARHEID VOOR ONZE CONSUMPTIE EN DE INTRINSIEKE WAARDEN ONDERWAARDEN, ZAL DE OVEREXPLOITATIE VAN NATUUR EN ECOSYSTEMEN DOORGAAN'

onderdeel van het ontwerpen van politieke plannen, welke groeperingen hun rol kunnen spelen. In de probleemdefinitie spelen vooral de politieke partijen een rol. Die moeten tot een consensus komen over de doelstelling en de randvoorwaarden. Omdat de discussie hier gaat over doelstellingen en randvoorwaarden en niet over oplossingen, leiden die discussies vaak wat gemakkelijker tot consensus.

CRADLE TO CRADLE METHODE

Als het gaat om grote complexe plannen, zoals bedrijventerreinen met diverse koppelingen via energie en waterstromen aan woonterreinen met een groot aantal raakvlakken met duurzame ontwikkeling, dan kan gerefereerd worden aan bovengenoemde consensus over duurzame ontwikkeling. Voor dit soort plannen kan dan ook gebruik gemaakt worden van de Cradle to Cradle ontwerpmethod⁵. In deze methode geldt de randvoorwaarde dat er over de hele levenscyclus geen afval geproduceerd wordt, maar dat in alle fasen van de levenscyclus alleen maar die stoffen die de natuur worden gebracht die in natuurlijke kringlopen worden opgenomen en dat de overige stoffen weer als grondstoffen zijn te gebruiken voor nieuwe producten.⁶ De gemeente Venlo is al bezig met deze methode.

De oplossingen worden vooral door ambtenaren en experts gegenereerd. In een eerste conceptfase is het verstandig om twee of drie verschillende concepten te genereren. In de analyse en in de evaluatiefase levert dit vaak extra inzicht op in wat nu echt de bedoeling is en bovendien kan in de evaluatiefase de burgerij door de gepresenteerde alternatieve oplossingen zich veel beter uitdrukken ten aanzien van wat ze wel willen en wat ze niet willen en vooral waarom ze een bepaalde oplossing niet willen. In de volgende ontwerpfase kunnen dan deze eisen en wensen als nieuwe randvoorwaarden worden opgenomen.

ROL VOOR DE BURGER?

Bij de presentatie van deze figuur stellen mensen mij nogal eens de vraag: "Waarom laat je belanghebbenden ook niet in de probleemdefinitiefase meedenken?". Mijn antwoord is dat uit mijn ervaring als plaatselijke politicus, vooral bij de ontwikkeling van het stadscentrum, blijkt dat dat vaak niet goed werkt. Burgers kunnen moeilijk in doelstellingen en randvoorwaarden uitdrukken wat ze willen hebben. Soms komen ze echter al wel met een idee (dus

een potentiële oplossing). Maar meestal is die van slechte kwaliteit. Dat is op zich niet erg, maar voor je het weet zijn er valse verwachtingen gewekt - dat het idee een goede kans maakt - en heb je later een probleem om duidelijk te maken waarom dat idee niet goed was.

TOETS

Een eenvoudige toets van de gemaakte plannen op hun duurzaamheid is als volgt uit te voeren. Stel de vragen:

1. Voorziet het beoogde resultaat in een behoefte?
2. Is de volgende generatie beter mee af met het oog op milieu en grondstoffen?
3. Is het economisch haalbaar?

Als alle vragen met 'ja' beantwoord kunnen worden dan is het een duurzaam plan.

CONCLUSIES

Tot slot kom ik tot de volgende conclusies.

- 1) Duurzame ontwikkeling is voldoende goed ontwikkeld, breed genoeg aanvaard en past goed genoeg in christelijke visies over zorg voor de naaste, de schepping en volgende generaties, om gebruikt te worden voor het maken van plannen.
- 2) Het geleverde stappenplan kan bij het ontwerpen van plannen met verschillende belangengroeperingen van nut zijn.
- 3) De ChristenUnie is bij uitstek een partij die duurzame ontwikkeling een versnelde implementatie kan geven door innerlijke gedrevenheid, kennis en de vaardigheid om consensus met andere partijen te bereiken.

EINDNOTEN

- ¹ G.H. Brundtland, World Commission on Environment and Development, Our Common Future, Oxford University Press, Oxford (1987).
- ² UN 2002, http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POI_PD.htm
- ³ M. Keiner, The Future of Sustainability, Springer, Dordrecht (2007)
- ⁴ G. Jan Harmsen, Sustainable Process Design, in: Environmental Performance Indicators in Process Design and Operation, Ed. M.P.C. Weijen, Delft Univ. Press, (1999), 59-68.
- ⁵ Michael Braungart & William McDonough, Cradle to cradle – afval is voedsel, Wilco, Amersfoort (2007).
- ⁶ Zie noot 5.

DOOR FRANK MULDER

We zitten verstrikt in een wereld die kapot gaat aan milieuvervuiling, oorlog, broeikaseffect en armoede. Wat heeft het goede nieuws van Jezus in deze context te maken met duurzame ontwikkeling?

De wereld is verrot, daar kun je niet omheen als je serieus kijkt naar Congo, Darfur, het Midden-Oosten. Via wat we eten en wat we gebruiken, zitten we er allemaal in verstrikt. Op dit moment zijn er in arme landen akkers gereserveerd om palmolie te leveren voor onze energie, katoen voor onze jeans en veevoer voor onze gehaktballen. We importeren hout, metalen en olie, het maakt niet uit van welk regime en uit welke mijn, om te verwerken tot gebruiksproducten. Als iedereen zo zou leven als wij, zouden we twee aardbollen nodig hebben. Tien tot dertig procent van de vogels, zoogdieren en amfibieën wordt door onze levensstijl met uitsterven bedreigd.

GEBROKEN WERELD

De wereld is gebroken. We zijn zelf heel goed in het verzinnen van oplossingen om ons geweten maar te kunnen sussen en ons staande te kunnen houden. We kiezen voor een hip pragmatisch idealisme ("Ik vlieg dan wel naar New York, maar ik heb wel groene stroom"), of we nemen juist de hele wereld op onze schouders en veranderen in een chagrijnige geitenwollen sok. Of we geloven dat de politiek en de techniek het wel gaan oplossen en we doen lekker mee met de rest.

JEZUS

Als we naar Jezus kijken, zien we een heel andere weg. De wereld was toen net zo goed gebroken. Armen en zieken werden buitengesloten en mensen leefden niet zoals ze door God bedoeld waren. Wat was de oplossing van Jezus? Hij bagatelliseerde niet het kwaad dat in ons zit en deed niets af aan de standaard die wij zouden moeten halen – gehoorzamen aan Gods wet. Maar voor hem was het alternatief – het wetticisme – ook geen optie, want het was liefdeloos en werkte niet. Jezus kwam met nieuws. Geen slecht nieuws, maar goed nieuws! Het goede nieuws was dat Gods koninkrijk komt, en dat je mee mag doen als je je omkeert,

hoe slecht je ook hebt geleefd. Dat was dus geen nieuwe strategie om de Romeinen het land uit te trappen. Dat was ook niet een religie van het innerlijk, om de huidige problemen maar te slikken en onze ziel klaar te maken voor de hemel. Het was de aankondiging van een koninkrijk waar de zieken zouden genezen, de lammen zouden lopen en de armen erbij zouden horen.

NIEUW KONINKRIJK

Dat koninkrijk zou nu al zichtbaar worden voor de mensen die tot inkeer kwamen en die zich met zijn Geest wilden laten vullen. "Dit is waar de hele schepping met reikhalzend verlangen op wacht!", zou Paulus later schrijven. Dat mensen zich zouden bekeren en Gods zoon in hen openbaar zou worden. Het is de hoogste tijd dat wij dat goede nieuws tot ons door laten dringen. Er komt een nieuw koninkrijk en we mogen stoppen met vertrouwen op het huidige systeem. We mogen stoppen met onze wetjes en onze pogingen om de wereld te redden. We mogen ook stoppen met onze naïviteit, want: er komt een nieuw koninkrijk.

Frank Mulder is voorzitter van Time to Turn. Begin april verschijnt zijn boek *Moet groei? Bekende economen aan de tand gevoeld over een (on)zinnige vraag* bij Uitgeverij Pepijn

Goed nieuws voor de schepping

Als we dat koninkrijk willen gaan zien, zullen we wel onze zonde moeten belijden. Niet alleen onze privé-fouten, maar ook onze collectieve zonden van uitbuiting, oorlog en overdaad. Als we dat gaan doen, kan Gods geest in ons komen en ons bevrijden van schuldgevoel, uitzichtloosheid en naïviteit. En dat betekent nogal wat. Want dan kunnen we niet zomaar meer achterover leunen of meelopen met de rust. Dan moeten we aan de slag. Niet om de wereld te redden, maar omdat dat nu eenmaal zo hoort in het koninkrijk. Dat gaat verder dan alleen maar niet vloeken of geen seks voor het huwelijk hebben. Dat heeft te maken met stoppen met bezorgd zijn over onze dagelijkse noden, delen wat we hebben en zorgen voor Gods schepping. Niet omdat het moet, maar omdat we niet anders meer kunnen. Want Gods koninkrijk komt.

AAN DE SLAG

Wat houdt dat praktisch in? Van alles. We kunnen leren tevredener te leven, en te genieten van genoeg. We kunnen de auto laten staan, en de tv uitzetten. We kunnen weer bewust gaan genieten van de schepping. We kunnen groenten uit de regio en van het seizoen kopen. We kunnen proberen minder vlees te eten, omdat de hoeveelheden vlees die wij verorberen schadelijk zijn voor de wereld. We kunnen op keurmerken letten. We kunnen ons geld van de grote banken afhaken omdat ze winst maken met porno, wapenhandel en milieuvervuiling.

We kunnen geld weggeven. We kunnen ons huis openstellen voor mensen die dat nodig hebben. We kunnen actief worden in de buurt. Keer op keer zullen we ontdekken dat we niet perfect zijn, maar we mogen telkens opnieuw beginnen. Daarom proberen we met Time to Turn jonge gelovigen bij elkaar te brengen. Samen vieren we de komst van Gods koninkrijk én helpen we elkaar om op te komen voor duurzaamheid en rechtvaardigheid. Dit jaar gaan we samen electronicabedrijven aanspreken op de grondstoffen die ze gebruiken voor apparaten zoals mobiele telefoons. De metalen worden vaak op vervuilende en mensonterende manier gedolven in ontwikkelingslanden. We willen consumenten stimuleren om niet altijd iets nieuws te kopen en we willen bedrijven wijzen op hun verantwoordelijkheid.

HOOPVOL NIEUWS

Duurzaamheid is zo niet iets wat uit je tenen moet komen. Het is ook niet een leuke hobby voor erbij. Het is een onderdeel van het nieuwe leven dat we mogen leven. Er is een keuze voor nodig. Als wij tot inkeer komen en naar God toe gaan, helpt hij ons om tot actie over te gaan. En God zorgt er wel voor dat dat vrucht draagt, daar hoeven wij niet bezorgd om te zijn. Dat is niet frustrerend of belerend. Het is wel gevaarlijk en kan ons in botsing brengen met de machten van de wereld. Maar wij zullen winnen, en dat is fantastisch, goed en hoopvol nieuws!

Leren van de natuur

DENKEN IN KRINGLOPEN EN SYSTEMEN

DOOR DR. IR. GIJSBERT KOREVAAR

In het najaar van 2006 werd een Tegenlichtdocumentaire uitgezonden op de Nederlandse televisie onder de titel 'Waste = Food'. Deze documentaire van VPRO-programmamaker Rob van Hattum heeft ondertussen veel mensen aan het denken gezet en bedrijven tot actie overtuigd.

Na de uitzending van het vervolg, een jaar na de voorgaande, is de aandacht voor dit onderwerp nog meer versterkt. In de twee uitzendingen ontmoetten we de architect William McDonough en de chemicus Michael Braungart, de bedenkers van het concept 'Cradle to Cradle' (van wieg tot wieg). Het boek uit 2002 met de gelijknamige titel is een bestseller en inspireert wetenschappers en bedrijfsleven tot een meer duurzame bedrijfsvoering. Wat houdt het in en wat betekent het voor overheidsbeleid?

CRADLE TO CRADLE

De basis van het 'Cradle to Cradle'-denken is dat elk technologisch product in onze samenleving (van vloerbedekking tot computers en van gebouwen tot kinderspeelgoed) moet zijn gemaakt van grondstoffen die bij het weggooien weer kunnen worden opgenomen door de natuur. Of in het geval dat de materialen niet bij een natuurlijke kringloop horen, dan moeten deze materialen na gebruik zo zorgvuldig worden afgebroken en hergebruikt voor nieuwe producten. In beide gevallen is er sprake van een expliciete focus op het sluiten van de kringloop.

De gedachte hierachter is de natuur op dezelfde manier omgaat met materiaalstromen: alles wordt ooit weer afgebroken en in een andere vorm opnieuw gebruikt. We vinden dat heel vanzelfsprekend voor ons eten, maar veel minder vanzelfsprekend voor onze dagelijkse gebruiksvoorwerpen. Het 'Cradle to Cradle' concept levert een heel verfrissende kijk op technologie en bedrijfsvoering en er zijn dan ook al heel aansprekende voorbeelden te vinden van de toepassingen in de praktijk.

'Cradle to Cradle' is geen opzichzelfstaand nieuw concept, het past heel goed binnen een bredere ontwikkeling waarin de natuur expliciet wordt genomen als voorbeeld voor duurzame (technologische) ontwikkeling. Andere concepten die gelijksoortige doelen nastreven zijn: 'Biomimicry' (letterlijk: het napaen van de biologie), 'Deep Ecology', of 'Industrial Ecology'.

In het zogenaamde vakgebied Industrial Ecology (Industriële Ecologie) zijn tal van wetenschappelijke methodes uitgewerkt waarmee industriële processen en productieketens op een ecologische manier kunnen worden ontworpen en geïmplementeerd. Vanwege mijn eigen kennis en ervaring in het vakgebied 'Industrial Ecology' zal ik daar in het vervolg

steeds aan refereren. Dat neemt niet weg dat de meeste opmerkingen over de 'kringlopen' en 'natuur als voorbeeld' ook zeker van toepassing is op de andere hierboven genoemde benaderingen.

NATUUR ALS VOORBEELD

In kunst, cultuur en wetenschap werden en worden mensen altijd weer geïnspireerd door de natuurlijke omgeving. De natuur inspireert de mens en zijn samenleving, maar de mens zet ook de natuur naar zijn hand. Juist het laatste heeft een hoge vlucht genomen als gevolg van de wetenschappelijke en industriële revoluties na de zeventiende eeuw. De natuur is niet langer meer een grootheid om bezorgd voor te zijn. Ziekte, overstromingen, geboorte en onweer: we weten hoe het werkt en we weten meestal ook hoe we de gevolgen kunnen verminderen en zelfs voorkomen of beheersen.

De keerzijde kennen we: vanaf de jaren zestig is er een maatschappijbrede bewustwording op gang gekomen dat de natuur kwetsbaar is. Dat de mens niet alleen geschapen is om de natuur te overwinnen en te domineren, maar juist om voor de natuur te zorgen en te bewaren. In die verschuiving van perspectief past ook dat de natuur op een explicietere wijze als voorbeeld of model kan worden genomen voor wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen.

BIJBELSE NATUURVISIE

Het is een aansprekend idee om de natuur als voorbeeld te nemen. In Bijbels opzicht heeft de Schepper de mens geroepen en gekwalificeerd om de schepping te bewaren. Daarnaast beschrijft de Bijbel de Schepping als goed en volmaakt. Of zoals sinds Augustinus in de christelijke kerk een breedgedragen opvatting is: de natuur is een boek waaruit de mens zijn Schepper kan leren kennen. De ervaring leert daarom dat dit idee van de natuur als voorbeeld op veel sympathie kan rekenen bij christenen, omdat het redelijk klinkt en ook aansluit bij een Bijbelse natuurvisie. Dat neemt niet weg dat in het traditionele milieu-denken, zoals verwoord in velerlei publicaties tussen 1960 en 1980, de Bijbelse visie niet of nauwelijks aanwezig was. Het was juist meer gangbaar om het christendom in de hoogkerkelijke middeleeuwen, in het humanisme en aan de vooravond van de wetenschappelijke revolutie te zien als een van de hoofdoorzaken van de milieuproblemen. Gelukkig is het tegenwoordig wel

voluit vanzelfsprekend dat juist ook in christelijke politiek de zorg voor de schepping centraal staat en dat van de overheid ook maatregelen kan worden verlangd om die zorg te waarborgen en zo nodig af te dwingen.

INDUSTRIAL ECOLOGY

De term 'Industrial Ecology' werd in 1989 geïntroduceerd voor een breed publiek in een Scientific American-artikel van Frosch en Gallopoulos. In dit beroemd geworden artikel stellen zij de vraag of bedrijfsnetwerken te ontwerpen zijn in analogie met natuurlijke ecosystemen. Als we de natuur beschrijven in termen van ecosystemen dan valt op welk prachtig en bijzonder complex evenwicht bestaat tussen de verschillende elementen in dat systeem. Ecosystemen zijn voortdurend aan verandering onderhevig, maar door de onderlinge samenhang bezit het systeem een grote flexibiliteit, waardoor het geheel bijzonder veerkrachtig is voor externe veranderingen. Juist deze samenhang van het systeem en de veerkracht ervan, kunnen ter inspiratie dienen van bedrijfsnetwerken. Thema's als innovatie, duurzame ontwikkeling, maatschappelijk verantwoord ondernemen, vragen om een groot aanpassingsvermogen. Deze aanpassingen vragen vaak veel meer dan een enkel bedrijf aan kan. Daarom is er steeds meer de trend om onderling informatie uit te wisselen en afspraken te maken. Industriële Ecologie is een zeer interdisciplinair vakgebied dat duurzame bedrijfsnetwerken bevordert. Vaak is dan wel een technologisch proces of een innovatie de basis, maar er is veel kennis nodig van milieuwetenschappen, wetgeving en bedrijfsvoering om ze te realiseren. En om ervoor te waken dat de nieuwe oplossing uiteindelijk niet meer vervuילend is of meer kwetsbaar in economische zin dan het oorspronkelijke proces.

BELEID

In de praktijk sluit Industriële Ecologie aan bij het al bestaande 'Integraal Ketenbeheer' en het concept van 'Industriële Symbiose'. Deze drie concepten zijn gebaseerd op modellen uit de systeemtheorie. Dat betekent eenvoudigweg dat de duurzaamheid van een fabrieksterrein of van een productieproces pas is vast te stellen als het wordt bekeken in het licht van de hele context en alle stappen en tussenproducten worden meegeëvalueerd. Als we de huidige discussies rond energie (naar aanleiding van Al

Gore) en materialen (naar aanleiding van 'Cradle to Cradle') volgen, dan zien we dat in overheidsbeleid en media helaas toch steeds de neiging bestaat om in het kader van duurzame ontwikkeling de focus te leggen bij materialen en/of technologieën. Bijvoorbeeld waterstof, hybride auto's, zonnecellen, PLA-kunststof of bio-ethanol. Deze focus op een materiaal of een technologie en vaak ook nog de onderliggende drijfveer om een technologie of materiaal als 'winnend' te beschouwen kan duurzame innovaties afremmen en heeft onvoldoende oog voor het maatschappelijk debat met alle betrokkenen eromheen.

AANBEVELINGEN

Daarom met de natuur als voorbeeld, pleit ik er hier voor om juist ook in het beleid veel meer oog te hebben voor gehele systemen. Dat kan vaak een complexe discussie zijn, maar doet wel veel meer recht aan het uiteindelijke doel om een meer duurzame samenleving te bevorderen. In praktische zin kan dat uitgewerkt worden in een aantal speerpunten.

1) Het lanceren van een nationaal platform dat de communicatie over materiaalstromen, afvalstromen en industriële processen bevordert. In Engeland is er het National Industrial Symbiosis Platform, dat als een goed voorbeeld kan dienen. Op die manier kan Integraal Ketenbeheer weer een veel meer centrale rol krijgen in het milieubeleid.

2) Een dergelijk platform kan dan lokale en nationale overheden advies geven over het inrichten van industriële regio's en bedrijventerreinen om op die manier de onderlinge samenwerking tussen de industrieën te bevorderen en meer te richten op duurzame ontwikkeling.

3) Materiaalstromen moeten we steeds meer gaan beheersen als kringlopen. 'Cradle to Cradle' is daar een gemakkelijk te communiceren concept van, maar er zijn meer concepten, die elkaar niet dienen te beconcurreren, maar elkaar versterkend kunnen worden ingezet.

4) Samenwerking tussen disciplines is daarbij van groot belang, waardoor een exclusieve focus op economie, ecologie of maatschappij voorkomen wordt. Dit geldt voor onderzoek gericht op innovatie, maar geldt ook voor maatschappelijke sectoren.

VOORJAARSCONGRES

ARBEID & ZORG

OP ZOEK NAAR BALANS VOOR JONG & OUD

4 APRIL 2008

SPREKERS:

MR.DRS. RENÉ PAAS (CNV-VOORZITTER)

PROF.DR. PETER ESTER (UVT)

DR. ERNA HOOGHIEMSTRA (VOORMALIG DIRECTEUR GEZINSRAAD)

DRS. BENNE VAN POPTA (MKB)

TWEE DELEN:

1. GEZINSBELEID

2. OUDERENPARTICIPATIE

DATUM:

VRIJDAG 4 APRIL 2008 / TIJD: 14.30-21:00

LOCATIE:

STADSCAFÉ DE OBSERVANT, STADHUISPLEIN 7 TE AMERSFOORT
(NABIJ STATION AMERSFOORT)

DONATEURS EN STUDENTEN: €10 (INCLUSIEF MAALTIJD)

NIET-DONATEURS: €30 (INCLUSIEF MAALTIJD)

OPGEVEN VOOR HET CONGRES KAN VIA WWW.WI.CHRISTENUNIE.NL.

U KUNT OOK BELLEN: 033-4226960.

ZEGGENSCHAP ROND MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERNEMEN

Vrijwillig, maar niet vrijblijvend

DOOR DR. WIM DUBBINK

Is moreel handelen van ondernemingen puur privaat handelen? Mogen bedrijven hier volkomen zelfstandig beslissen wat ze doen? Of hebben andere maatschappelijke partijen daarin ook een zegje? In de discussie over Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen houdt deze vraag partijen verdeeld. Uitgaande van het motto van het Nederlandse beleid “vrijwillig, maar niet vrijblijvend” kan verdedigd worden dat NGO’s een rol in het besluitvormingsproces van bedrijven mogen en moeten claimen. Het Nederlands MVO-beleid neemt deze rol onvoldoende serieus.

Non-gouvernementele organisaties (NGO’s) en bedrijven botsen nogal eens over wat bedrijven allemaal ‘zouden moeten’. Oxfam en andere organisaties vinden dat bedrijven zich veel meer moeten inzetten tegen kinderarbeid, dat ze actiever de strijd moeten aanbinden met AIDS en dat ze zich moeten inzetten voor mensenrechten. Het is niet zo dat bedrijven nooit iets willen. Maar in het kader van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) eisen NGO’s – en met hen consumenten – méér van bedrijven dan bedrijven (al) doen (Unilever, 2004). Vaak wordt er in die discussies op twee niveaus tegelijkertijd gesproken. Op het oog gaat het alleen over concrete claims van NGO’s. De werkgroep India wil dat Bayer scholen bouwt voor kinderen die slachtoffer zijn geworden van kinderarbeid en dat de organisaties hun marktmacht gebruiken om de hele bedrijfskolom onder druk zetten. Oxfam wil dat Roche meer gratis medicijnen ter beschikking stelt ter bestrijding van AIDS in ontwikkelingslanden. Amnesty International wil dat Google de mensenrechtensituatie in China meer betekenis geeft in haar bedrijfsactiviteiten. Onderhuids is er echter nog een discussie gaande. Die gaat over zeggenschap. Wat hebben NGO’s (en buitenstaanders in het algemeen) eigenlijk te zeggen over de besluiten die bedrijven nemen?

Waar halen ze het recht vandaan om bedrijven om opheldering te vragen, te corrigeren, aan te klagen en op te roepen tot boycots? Menen de NGO’s soms ook nog het morele recht op een stoel in de directiekamer te hebben? Kortom, wat is de morele status van NGO’s?

Meestal blijft deze discussie over zeggenschap impliciet en ondergronds maar soms komt zij naar de oppervlakte. Bijvoorbeeld als de leidinggevende van het bedrijf IHC Caland voorafgaand aan een gesprek met NGO’s eerst vaststelt dat: “Niemand mag meepraten over het wel of niet aannemen van een order”. Dat bepaalt IHC Caland en niemand anders.¹ Of wanneer NGO’s vaststellen is dat MVO niet iets is dat bedrijven er naar believe bij kunnen doen. MVO is een morele plicht en het betekent voldoen aan een aantal (door de NGorganisaties!) opgestelde standaarden. Het is beyond philanthropy.²

VRAAGSTELLING EN OPZET

In dit artikel staat de vraag centraal: hebben NGO’s een morele status of positie tegenover bedrijven? Hebben bedrijven een morele plicht hun MVO-relevante besluiten openbaar te verdedigen als NGO’s daarom vragen? Mogen NGO’s tot boycots oproepen? Hebben NGO’s iets te zeggen over de inhoud van MVO? In een globaliserende context waarin de overheid niet meer alleen kan optreden als hoeder van het publieke belang, is het belangrijk opheldering te krijgen over deze vragen. Wat ik wil doen is een voorstel uitwerken. Ik wil de status van NGO’s in grove trekken schetsen op basis van een belangrijke lijfspreuk van het Nederlandse MVO-beleid: “vrijwillig, maar niet vrijblijvend”. Dit devies mag gerust een kerngedachte van het Nederlandse denken over MVO worden genoemd. Het stond centraal in het invloedrijke SER-Rapport De winst van Waarden.³ Ook in het regeringsstandpunt dat mede op grond van dit rapport in 2001 werd geschreven nam het een belangrijke plaats in.⁴ Begin vorig jaar nog, beriep de Staatssecretaris zich expliciet op de leus.⁵ Des te opmerkelijker is het daarom dat het devies nooit wordt uitgelegd. Toch spreekt het niet voor zich. Een nadere verkenning van de mogelijke betekenissen verschaft opheldering over de status van NGO’s in relatie tot het MVO-beleid van bedrijven.

DE EIGENKEUZE OPVATTING VAN MVO

“Vrijwillig maar niet vrijblijvend” kan op tenminste twee manieren worden uitgelegd. Ik noem de eerste interpretatie de “eigenkeuze opvatting van MVO”. Volgens deze opvatting kunnen we de handelingen van ondernemingen in drie soorten verdelen: de economische verantwoordelijkheden, de juridische verantwoordelijkheden en de sociale verantwoordelijkheden.⁶ De economische verantwoordelijkheid van een bedrijf is winst te maken en voor continuïteit te zorgen. Dit is de hoofdverantwoordelijkheid waaraan veel partijen waarde en belang hechten, zoals werknemers, managers, aandeelhouders c.q. eigenaren, toeleveranciers, consumenten en de samenleving als geheel. De juridische verantwoordelijkheid is ook zeer belangrijk. Deze houdt in dat bedrijven hun activiteiten binnen de grenzen van de wet moeten uitvoeren. Sterker nog, in situaties waar er botsingen ontstaan tussen economische verantwoordelijkheid en juridische verantwoordelijkheid moet de economie bakzeil halen. De wet bepaalt de randvoorwaarde van economische handelingen. Dan zijn er nog de sociale verantwoordelijkheden. Deze handelen over wensen, verwachtingen en eisen die allerlei partijen in de samenleving hebben ten aanzien van bedrijven. Vroeger ging dat mogelijk vooral om de verwachting dat een lokaal bedrijf de lokale voetbalvereniging en de plaatselijke braderie via advertenties sponsorde. In een globaliserende wereld gaat het om heel wat meer. Het gaat erom dat bedrijven geen schade berokkenen aan het milieu, ook al zijn er wettelijke mogelijkheden om dat te doen. Het gaat erom dat ze geen misbruik maken van schendingen van mensenrechten elders, honger en armoede bestrijden of zelfs gratis medicijnen uitdelen. Kortom, het gaat om MVO. Belangrijk in deze driedeling van bedrijfsverantwoordelijkheden is dat bedrijven bij de sociale verantwoordelijkheden volledig zelfstandig en zelfbepaald beslissingen kunnen nemen. Ze kunnen de verwachtingen van de samenleving waarmaken of niet waarmaken. Die keus ligt volledig bij hen. Zij zijn hierin – om het zo maar te zeggen – “soeverein”, zoals een consument volledig zelf mag weten of deze in een restaurant koffie of thee bestelt. Het is een eigen keus. Dit wordt uitgedrukt in het eerste deel van het motto “MVO is vrijwillig...”. Het grote gevaar van een dergelijke mate van vrijwilligheid is

natuurlijk dat elk bedrijf met zijn eigen beschrijving van MVO op de loop gaat en er helemaal zijn eigen, mogelijk minimale, invulling aan geeft. In dat geval kan men er gif op innemen dat er heel wat bedrijven zullen zijn die zichzelf maatschappelijk betrokken noemen maar feitelijk nauwelijks iets doen. MVO ligt immers goed bij de consument. Een bedrijf dat zich zo kan presenteren heeft een flinke streep voor op de concurrentie. De consument zal echter in die wereld vol windowdressing en inhoudsloos gepronk, snel genoeg krijgen van MVO. Het kan van alles betekenen en de kans is aanwezig dat je genept wordt door de marketing afdeling. Vandaar de belangrijke toevoeging: “... maar niet vrijblijvend”. Wie A zegt, moet B doen. Elk bedrijf mag zelf weten of het aan MVO doet. Maar wie te kennen geeft, zich ermee te willen associëren (en daarvan de vruchten te plukken), die moet ook werkelijk wat doen. Die moet transparant zijn en bepaalde doelstellingen halen.⁷

HET MORELE MODEL VAN MVO

De tweede interpretatie van het motto “vrijwillig maar niet vrijblijvend” noem ik “het morele model van MVO”. Volgens dit model moeten we uitgaan van vier soorten handelingen van bedrijven. We hebben economische verantwoordelijkheden, juridische verantwoordelijkheden, morele verantwoordelijkheden en discretionaire verantwoordelijkheden.⁸ Het grote verschil met de vorige interpretatie is dat de categorie van de sociale verantwoordelijkheden in tweeën wordt geknipt. De discretionaire verantwoordelijkheden laten zich goed vergelijken met de sociale verantwoordelijkheden uit het eerste model. Hier gaat het om zaken waarbij de keus volledig bij het bedrijf ligt. Niemand heeft daar iets over te zeggen. Te denken valt bijvoorbeeld aan de vraag of een bedrijf een voetbalclub zal sponsoren. Daarnaast zijn er echter de morele verantwoordelijkheden en daar ligt de zaak gecompliceerd. Enerzijds geldt voor de morele verantwoordelijkheden dat het gaat om besluiten en handelingen waar men nooit toe gedwongen kan worden. Wanneer men dat doet, verliezen ze hun zin. Anderzijds geldt echter dat deze besluiten en handelingen wel degelijk te maken hebben met het rekening houden met collectief bepaalde principes en regels. Volgens deze visie hangt de complexe aard van morele verantwoordelijkheden samen

‘MVO IS TEN PRINCIPALE VRIJWILLIG. HET GAAT VOORBIJ AAN DE AFDWINGBARE REGELS DIE NODIG ZIJN OM EEN MINIMALE VORM VAN MAATSCHAPPELIJKE ORDENING MOGELIJK TE MAKEN.’

met de aard van de moraal en de manier waarop mensen samenleven. Mensen zijn morele en redelijke wezens die willen samenleven met anderen in een “goed geordende samenleving”. Dit is een samenleving die bepaalde morele regels en morele principes hooghoudt. Omdat die regels over het samenleven gaan, zijn het publieke regels en vormt het geheel van die regels dus de publieke moraal. Belangrijk is verder te constateren dat het in deze opvatting niet de taak van de overheid is om de publieke moraal (volledig) te realiseren. De overheid houdt zich alleen bezig met de afdwingbare regels en minimale voorzieningen van burgerschap. Het niveau van geordendheid dat daarmee gerealiseerd kan worden, ligt nadrukkelijk lager dan wat redelijke en morele mensen nastreven. Bovendien kan de overheid dat niveau niet halen. Op een gegeven moment loopt de overheid tegen de grenzen van de staatsmacht aan.

Uitgaand van dit model krijgt het motto “vrijwillig maar niet vrijblijvend” een heel andere uitleg. MVO is ten principale vrijwillig. Het gaat voorbij aan de afdwingbare regels die nodig zijn om een minimale vorm van maatschappelijke ordening mogelijk te maken. Het is alleen relevant voor mensen die zichzelf zien als morele en redelijke wezens c.q. die als zodanig erkenning willen. Tegelijkertijd is MVO niet vrijblijvend. Men bepaalt de inhoud van MVO niet zelfstandig en privaat.

PUBLIEKE MORAAAL

In het hedendaagse debat lijkt de eerste uitleg dominant te worden. Het SER-Rapport neigt bijvoorbeeld naar deze uitleg. Ik denk dat de tweede uitleg de juiste is. Het vrijwillige aspect van het motto “vrijwillig maar niet vrijblijvend” verwijst naar het feit dat redelijke en morele mensen erkennen dat de publieke moraal meer omvat dan de regels die de overheid stelt. Er is een component waaraan men gehouden is op grond van het feit - en voorzover - dat men zich ziet als een moreel en redelijk wezen. Het “niet vrijblijvende” aspect van het motto verwijst naar de stelling dat de inhoud van dat deel van de publieke moraal sociale regels omvat, geen privaat bepaalde regels. Mijn verdediging voor deze uitleg wil ik in dit verband beperken tot slechts één argument: hij past beter bij onze culturele ervaring van MVO. MVO wordt nadrukkelijk gezien als iets goeds. De vraag die dan rijst is: wat maakt MVO tot

iets goeds? Dat kan hem niet alleen zitten in het feit dat MVO-bedrijven bepaalde doelstellingen halen die de samenleving bekoren. Dat zou MVO tot iets willekeurigs maken. Voor het ene bedrijf is dit immers veel makkelijker is dan voor het andere, bijvoorbeeld omdat het ene bedrijf met veel zwaardere concurrentie te kampen heeft dan het andere. Het kan ook niet alleen te maken hebben met het feit dat MVO-bedrijven vrijwillig bepaalde prestaties leveren. Een bedrijf waarvan de werknemers en de leiding vrijwillig zonder touwen een gebouw beklimmen om zichzelf te bewijzen leveren wellicht een mooie prestatie maar niet één die past in het kader van MVO. Ik denk dat we MVO cultureel waarderen vanwege het motief dat eraan ten grondslag ligt. MVO-bedrijven worden gewaardeerd omdat ze in hun handelen erkennen dat redelijke en morele bedrijven zich aan bepaalde regels en principes houden. We waarderen MVO omdat bedrijven die zo handelen erkennen en laten zien dat morele plicht relevant is in de marktcontext. Dit kan alleen zo worden begrepen vanuit de tweede uitleg.

OVERHEIDSTAAK

Gesteld nu dat deze uitleg de juiste is, wat kan deze ons dan leren over de status van NGO's in de debatten met ondernemingen? Om te beginnen dat er wel degelijk een rol is weggelegd voor NGO's. MVO gaat over publieke moraal en NGO's mogen claimen dat het hun rol is discussies over de publieke moraal te articuleren. Het lijkt me relevant dit alvast te noteren, in het licht van de soms opduikende discussie of de overheid specifieke NGO's op bepaalde manieren mag ondersteunen (bijvoorbeeld financieel). Het argument tegen deze ondersteuning luidt dat je als overheid toch geen organisaties moet willen sponsoren die vervolgens alleen maar kritiek uitoefenen, onder andere op de overheid zelf. Gegeven de tweede uitleg van het motto lijkt me dit juist precies een taak van de overheid. Enerzijds moet de overheid zelf heel voorzichtig zijn een rol te claimen als het gaat om zaken van publieke moraal. De overheid moet zich met recht bemoeien, niet met moraal. Anderzijds kan men zeggen dat een complexe samenleving als de onze aan bepaalde voorwaarden moet voldoen, willen redelijke en morele burgers in staat zijn het gesprek aan te gaan over publieke moraal. Het lijkt verstandig de overheid hier een belangrijke

voorwaardenscheppende rol toe te kennen. Ondersteuning van actoren die het publieke debat proberen te informeren, articuleren en aan te blazen lijkt dan precies een geschikte overheidstaak. Tegelijkertijd worden door de morele uitleg van het motto de handelingsmogelijkheden van NGO's enigszins beperkt in relatie tot MVO. Aangezien MVO in essentie iets vrijwilligs is, past negative campaigning (zoals oproepen tot een boycot) daar niet bij. Het lijkt onredelijk om een bedrijf schade te berokkenen voor een activiteit die een bedrijf niet per se moet doen. Volgens deze redenering is het dus onredelijk om bijvoorbeeld de farmaceutische industrie door middel van boycotts en andere vormen van negatief campagne voeren, te bewegen tot prijsverlagingen van AIDS medicijnen. Het is om dezelfde reden onredelijk om door middel van negatief campagnevoeren bedrijven te dwingen zich in te zetten voor armoedebestrijding of de verbetering van de positie van kinderen in een land waar ze actief zijn.

BEDRIJVEN EN NGO'S

Impliceert dit dat bedrijven NGO's simpelweg kunnen negeren in relatie tot MVO? Hebben bedrijven in ieder geval in die situatie gelijk als ze zeggen dat "het bedrijf beslist en niemand anders"? Dat hangt er volgens mij vanaf hoe je die stelling interpreteert. Formeel lijkt ze te kloppen. Aangezien MVO fundamenteel een streven uitdrukt, moet worden erkend dat het bedrijf hier besluiten neemt en niemand anders. De stelling "wij beslissen en niemand anders" lijkt echter ook uit te drukken dat niemand het bedrijf om opheldering kan vragen en dat de beslissingen van het bedrijf even weinig uitleg behoeven als de keus van een consument voor koffie of thee in een restaurant.

Dat lijkt mij zeer zeker niet een geldige conclusie. De inhoud van de publieke moraal is niet alleen een streven; in een complexe samenleving is ze ook voortdurend in beweging. Discussie hierover is noodzakelijk, alleen al om te bepalen wat de publieke moraal in alle redelijkheid van ons vraagt. In relaties tussen mensen onderling moeten we daarbij zeer voorzichtig in het stellen van een verantwoordingsplicht van mensen. Je kunt niet van mensen verwachten dat ze hun keuzes expliciteren tegenover anderen. Dat botst met fundamentele rechten ten aanzien van privacy en dergelijke. Maar

in geval van bedrijven gaat dat argument niet op. Bedrijven zijn geen personen en hoeven als zodanig dus ook geen bescherming. Ze kunnen alleen claimen dat hun bedrijfsgeheimen beschermd moeten worden. Om die reden is het redelijk om te stellen dat van bedrijven wel degelijk verwacht kan worden dat zij hun keuzes ten aanzien van zaken die de publieke moraal aangaan, expliciteren. Er kan dus van ze verwacht worden dat ze de keuzes die ze maken in relatie tot MVO rechtvaardigen.

Dit betoog kan overigens op een belangrijke manier worden misverstaan. Wanneer ik stel dat negatief campagne van NGO's onredelijk lijkt in relatie tot MVO zeg ik niet dat negatief campagne voeren altijd onredelijk is. Als we de tweede uitleg van het motto volgen, valt de publieke moraal uiteen in twee stukken: een geheel van minimale en in principe afdwingbare regels (recht) en een geheel van regels waaraan morele en redelijke mensen zich vrijwillig te houden hebben.⁹ MVO heeft in de tweede uitleg alleen betrekking op het laatstgenoemde onderdeel van de publieke moraal. Het eerstgenoemde onderdeel betreft regels en principes die in een goedgeordende samenleving door de overheid worden afgedwongen. Voor zover deze regels en principes door bedrijven niet worden gevolgd vanwege het ontbreken van een goed functionerende overheid, is hard en negatief campagne voeren door NGO's uiteraard wel toegestaan. Bedrijven schenden dan de minimale voorwaarden voor het kunnen bestaan van een goed geordende samenleving. Gebruik maken van kinderarbeid in de productieketen of medicijnen uittesten op onjuist geïnformeerde testpersonen valt hier bijvoorbeeld onder.

MVO-BELEID

De Nederlandse overheid heeft zich ten doel gesteld MVO te stimuleren en ontwikkelt in die context MVO-beleid. Welke beleidsinitiatieven passen bij dit betoog? Daarbij past allereerst de kanttekening dat MVO in het hedendaagse beleid

Dr. Wim Dubbink studeerde geschiedenis en filosofie in Groningen, promoveerde aan de Faculteit Bedrijfskunde in Rotterdam en werkt nu aan de economische faculteit van de Universiteit van Tilburg.)

'KORTOM, ALS MVO EEN VERANTWOORDINGSPLICHT VOOR BEDRIJVEN INHOUDT, DAN DIENT MVO-BELEID MINIMAAL IN TE ZETTEN OP HET VERGROTEN VAN DE MOGELIJKHEDEN VOOR HET PUBLIEK OM ARGUMENTEN EN BEWERINGEN TE WEGEN.'

tamelijk breed wordt omschreven. Het lijkt ook te gaan om handelingen van bedrijven die erop gericht zijn te voldoen aan de minimale standaarden van geordend samenleven (in situaties waarin de overheid deze niet afdwingt). In dit betoog behoort dat eigenlijk niet tot MVO maar tot het tegengaan van immoreel en/of onbehoorlijke markthandelen. Voor zover we daadwerkelijk over MVO spreken, hangen de beleidsconsequenties van dit betoog sterk af van de inschatting of de zeggenschap van NGO's goed is geregeld. Ik denk niet dat dit zo is. NGO's zelf beschikken lang niet altijd over adequate gedragscodes. Acties en actiemiddelen zijn soms onterecht. De overheid zou hier een faciliterende taak kunnen oppakken. Belangrijker echter is dat de maatschappelijke mogelijkheden om bedrijven om opheldering te vragen omtrent hun handelen structureel tekortschieten. In die zin is de zeggenschap van NGO's slecht geregeld. Om slechts één zaak te noemen: door gebrek aan onafhankelijke informatie zijn discussies tussen NGO's en bedrijven door het publiek van burgers en consumenten niet te volgen en niet te beoordelen. In negen van de tien gevallen onttaardt het debat in een welles-nietes spelletje. Bedrijven hoeven hun beleid en hun beslissingen daardoor nauwelijks serieus te rechtvaardigen. Het voordeel van de twijfel komt hen in alle redelijkheid toe. Kortom, als MVO een verantwoordingsplicht voor bedrijven inhoudt, dan dient MVO-beleid minimaal in te zetten op het vergroten van de mogelijkheden voor het publiek om argumenten en beweringen te wege. Gecertificeerde "CSR-accountants" kunnen hier mogelijk uitkomst bieden. In de financiële wereld is dit immers precies de rol die accountants hebben.¹⁰ Suggesties zoals deze krijgen in het huidige MVO-beleid echter veel te weinig aandacht. De basale reden is dat ook de overheid het motto "vrijwillig maar niet vrijblijvend" op de andere manier (c.q. verkeerd) uitlegt. Een belangrijke consequentie hiervan is dat MVO gezien wordt als een volstrekt private zaak van bedrijven. Wanneer dat zo is, geeft het geen pas ze ter verantwoording te roepen.

CONCLUSIE

In de globaliserende wereld worden de relaties tussen bedrijven en NGO's steeds belangrijker. De zeggenschap en de positie van NGO's is hierin omstreden. Op basis van een "morele uitleg" van het devies "MVO is vrijwillig maar niet

vrijblijvend" concludeer ik dat MVO de formele beslissingsmacht bij bedrijven laat. In die zin is MVO een vrijwillige activiteit. Tegelijkertijd impliceert MVO een morele verantwoordingsplicht van bedrijven. Bedrijven kan gevraagd worden hun moreel relevante beslissingen toe te lichten. NGO's spelen in dit proces in de huidige context een belangrijke rol. Hen komt in die zin zeggenschap toe. Zij articuleren de publieke moraal en stimuleren de noodzakelijke discussie hierover. Beleidsmatig is het relevant te constateren dat NGO's die rol nog niet goed kunnen uitvoeren, onder andere omdat burgers en consumenten niet in staat zijn adequaat argumenten te wege.

EINDNOTEN

- ¹ Oxfam, Save the Children and VSO (2002) Beyond Philanthropy. The Pharmaceutical Industry, Corporate Social Responsibility and the Developing World (Oxfam) Oxford.
- ² Waarbij filantropie in de gedachtengang van de NGO's blijkbaar volledig op vrijwilligheid berust. Dit is in feite historisch omstreden. Sommigen zien juist filantropie als een morele plicht en niet als iets waarover men volledig zelfstandig besluit.
- ³ Sociaal Economische Raad (2000) De Winst van Waarden: Advies over Maatschappelijk Ondernemen. SER, Den Haag.
- ⁴ Handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal, vergaderjaar 2000-2001 (2001) Maatschappelijk verantwoord ondernemen, dossier 26485/14. Sdu, Den Haag.
- ⁵ Brief van de Staatssecretaris van Economische Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (15 februari 2007) 'Voortgangsonderzoek Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.'
- ⁶ Zie bijvoorbeeld: Post, J.E., A.T. Laurence and J. Weber Business and Society. Corporate Strategy, Public Policy, Ethics. (9th edition) (McGraw-Hill) Boston, 1975/1999.
- ⁷ Zoals bijvoorbeeld geformuleerd in het UN Global Compact of in de OESO richtlijnen).
- ⁸ Zie bijvoorbeeld: Carroll, A.B. and A.K. Buchholtz Business and Society. Ethics and Stakeholder Management. 6th edition. (Thomson) Mason, 19xx/2006.
- ⁹ Deze paradoxale formulering is precies goed. Als men redelijk wil zijn, moet men dit uit vrije wil doen.
- ¹⁰ Zie: Dubbink, G.W., J. Graafland en Luc van Liedekerke 'CSR, transparency and the role of intermediate organizations. The Dutch case.' Journal of Business Ethics 2008.

Moet het roer echt om?

DOOR HENK VAN DEN BERG¹

Ruim twee jaar geleden publiceerde het WI van de ChristenUnie het Kort Commentaar Stroomlijnen – Op weg naar duurzame energie. Is het echt nodig om nu al weer te werken aan een nieuwe studie over energie en grondstoffen? Henk van den Berg vindt van wel.

Nog maar enige jaren geleden kostte een vat of barrel olie ruim \$20, en gaf minister Brinkhorst van EZ in zijn Energienota in 2005 aan, dat het energieprobleem in ons land zich wel zou oplossen door marktwerking. Toch lag het Kyoto-protocol al op de tafels van regeringen en bedrijven. Er leek nog olie genoeg, en projecten voor energiebesparingen hadden daarom steun (subsidie) nodig om aantrekkelijk te worden. Zo was het bedrijfsleven al jaren bezig de energie-efficiëntie te verhogen. Dertig jaar na de eerste energiecrisis hadden we ongeveer de helft van onze huizen geïsoleerd. In diezelfde periode is het aantal auto's en onze welvaart enorm toegenomen. Met een aantal maatregelen leken we de conventionele energie- en grondstoffen en het behoud van onze welvaart veilig gesteld te hebben. Toch waren er ook mensen van mening dat we zo niet langer konden doorgaan. Zij signaleerden:

- verminderende voorraden olie en gas;
- milieuproblemen wereldwijd;
- dat 80% afhankelijk zijn van minder stabiele of betrouwbare landen ook niet alles is;
- dat grote maatschappelijke of welvaart-verschillen tussen landen internationale conflicten stimuleren.

DE HUIDIGE SITUATIE

We zijn enkele jaren verder. We hebben nu een overheid die zwaar inzet op een transitiebeleid – overgang van fossiele brand- en grondstoffen naar vernieuwbare. Onze overheid wil in 2030 30%

van onze energie betrekken uit 'biomassa'. Van het energieverbruik in ons land wordt nu slechts 2,5% verzorgd door duurzame energie, waarvan 80% biomassa. Er moet dus heel wat veranderen. Diverse werkgroepen onderzoeken verschillende mogelijkheden en dienen onze overheden van advies. De afgelopen jaren zagen we een enorme stijging van de prijs van ruwe olie. Gelukkig wist onze overheid een gasleveringscontract te sluiten met Rusland – al maakt dat ons weer afhankelijk van een onvoorspelbaar duistere macht onder een leider wiens naam rijmt op Lenin en Stalin. De CO₂ emissie werd nationaal en internationaal een groot aandachtspunt. Onze rekening voor gas en licht werd een stuk hoger. In China wordt elke vijf weken een kolencentrale opgestart en het lijkt erop dat ook wij na jaren zonder bouwactiviteiten binnenkort starten met de bouw van twee of vier kolencentrales. Wij gaan iets meer biologisch eten, het gebruik van de auto en de fitnessstraining nemen beide toe. Gaat alles goed?

BUSINESS AS USUAL?

Is het Business as usual of moet er echt iets gaan veranderen? Maar ook: welke mogelijkheden zijn er zoal om onze energie- en grondstoffenvoorziening veilig te stellen? Niemand wil immers graag inleveren op zijn eigen welvaart. Een mogelijkheid is: we betalen iets meer voor onze brandstoffen en andere voorzieningen en proberen dat te compenseren

door iets meer te verdienen. Voor een aantal mensen zal dat zeker lukken, maar voor een groot deel van de bevolking lukt dat niet. Bovendien hebben onze nationale en Europese overheden zich inmiddels tot doel gesteld de CO₂-uitstoot aanzienlijk te verminderen. Als we naar de Amerikanen kijken denken we snel: onderteken nu maar eerst eens iets als 'Kyoto' (en zowaar: op Bali bewogen ze), schaf die grote benzineslurpers af en leef eens wat zuiniger. Een Amerikaan verbruikt per hoofd van de bevolking drie tot vier keer zo veel energie en water dan wij hier. Maar ook in ons land studeren heel wat studenten uit India, een land in opkomst. Hoe zullen deze studenten onze welvaart en ons energieverbruik ervaren?

Op basis van convenanten, dat wil zeggen afspraken met de overheid, kan de Nederlandse procesindustrie het energieverbruik per kilogram product in tien jaar met ongeveer 20% verminderen. Door de groei van de industrie zal het energieverbruik niet even sterk verminderen. In de USA wordt een soortgelijke besparing gerealiseerd, alleen dan zonder steun van de overheid. De procesindustrie ziet de noodzaak en vindt vernieuwingen om verschillende redenen verantwoord. Hoeveel betaalt u meer aan uw nutsbedrijf vergeleken met tien jaar geleden? Zelfs al hebt u energiebesparende maatregelen genomen (waardoor u minder m³ gas en minder kWh electra verbruikt), toch zult u waarschijnlijk 40% meer betalen. De benzineprijs is nog iets meer gestegen. De zuinige auto verbruikt

minder, maar het aantal auto's is toegenomen en we zijn meer gaan rijden. Zoals u weet wil onze overheid dat 5% van onze autobrandstof een "bio" oorsprong heeft. Waarom eigenlijk? Erg eenvoudig: omdat we ons verplicht hebben onze CO₂-uitstoot te verminderen. Gaat dat lukken?

NA STROOMLIJNEN, HOE VERDER?

Eind 2005 heeft het WI in Stroomlijnen kritiek geleverd op het energiebeleid van de regering en op de Energienota van minister Brinkhorst. Het beleid moest veranderen, we vonden en vinden dat het roer om moet. We hebben daarom een aantal maatregelen voorgesteld. Van enkele voorstellen dachten we: dat wordt nooit geaccepteerd, dat gaat veel te ver. Overheden en burgers accepteren zoiets niet. Inmiddels is het bewustzijn van transitie, dat wil zeggen de strategie om over te stappen van fossiele naar duurzame energie en grondstoffen, zover ontwikkeld door onze landelijk overheid en binnen Europa, dat onze voorstellen eigenlijk niet ver genoeg zijn gegaan. De overschakeling naar het gebruik van biobrandstof is een zeer actueel thema geworden. Sinds enige maanden werken we binnen het WI daarom aan het opzetten van een publicatie om aan te geven wat hiervan de mogelijkheden en wenselijkheden zijn. Deze publicatie past in het meerjarenproject rond duurzaamheid bij het WI. Met het minisymposium Duurzaamheid gewaardeerd dat afgelopen januari in Amersfoort is gehouden, trad het WI met dit project voor het eerst in de openbaarheid.

WAT IS BIOMASSA?

Terwijl er al uitgebreid en soms heftig gediscussieerd wordt over energie uit biomassa, heeft men over het algemeen geen duidelijk beeld wat biomassa is. Meestal denkt men bij biomassa voor energie aan palmolie, koolzaadolie en hout. Maar biomassa is, eenvoudig gezegd, alles wat groeit of ooit eens gegroeid heeft en (nog) niet is gefossiliseerd. Ook steenkool, aardolie en aardgas zijn afkomstig uit biomassa, maar het verstoken van deze eindige voorraad aan fossiele brandstoffen is uiteraard niet duurzaam. Dat geldt wel voor 'jonge' biomassa. Bij het verstoken hiervan komt evenveel CO₂ vrij als eerder voor de groei is opgenomen uit de lucht: de kortcyclische kringloop. We kunnen dan denken aan de teelt van energiegewassen zoals bomen, koolzaad en maïs, maar ook

WI komt met nieuw Kort Commentaar:

In de loop van dit jaar komt het WI met een Kort Commentaar over bioenergie. De auteurs van de publicatie zetten daarin het onderwerp in een breder kader en doen voorstellen voor beleid. De voorlopige opzet:

- Huidige problematiek, inclusief een internationale blik
- Cultuurfilosofische verdieping en normatief kader
- Noodzaak, mogelijkheden en scenario's voor het toepassen van biomateriaal voor energie en grondstoffen
- Naar een biobased economy?
- Visie en levenshouding op basis van het voorgaande
- Technisch-economische opties
- Toepassingen en beleidsaanbevelingen².

GFT, mest, papiersnippers, bermgras en rioolslib zijn vormen van biomassa, ook al noemen we dat meestal 'afval'. De zee moeten we evenmin over het hoofd zien: ook algen vormen een potentiële bron voor bio-energie. Alleen al bij de term 'biomassa' passen overigens vraagtekens: veel nivellerender kan men de onderliggende veelsoortigheid niet aanduiden. Zeker geschapen biodiversiteit verdient meer aandacht dan alleen de gebruikswaarde voor de tomeloze energiebehoefte van de mens. Vanwege het heersende spraakgebruik kunnen we de term biomassa echter moeilijk vermijden.

Na deze omschrijving van biomassa gaan we in de publicatie in op de vraag of bio-energie de voedselvoorziening bedreigt. Hebben we in Nederland en daarbuiten genoeg ruimte voor de teelt van energiegewassen? Is het goed om graan om te zetten in ethanol en dat toe te voegen aan de benzine? Of moeten we wachten totdat we landbouwresten als stro met enzymen kunnen omzetten?

Bio-energie is maar een deel van de oplossing. Het valt eenvoudig uit te rekenen, dat de energiebehoefte in Nederland nu niet gedekt kan worden met energie uit biomassa. We hebben ook andere vormen van duurzame energie als zon en wind nodig, maar bovenal moeten we werken aan energiebesparing. Minder energie verbruiken is de meest effectieve maatregel voor een beter klimaat en voor minder afhankelijkheid van fossiele energie. Bovendien kent energiebesparing nauwelijks negatieve effecten.

RELIGIEUZE ACHTERGRONDEN

Hoe mensen denken, leven en werken heeft uiteraard diepere achtergronden. Enkele aspecten daarvan die in het energiedebat meespelen, kunnen we hier al wel noemen. Het traditioneel religieuze denken over leven en wereld is in de loop van enkele eeuwen in belangrijke mate vervangen door een wetenschappelijk benadering ervan. Daarbij ging het in de (natuur)wetenschap steeds meer niet slechts om kennis, maar om beheersing van de werkelijkheid. De wereld werd steeds minder als geordende schepping gezien, en steeds meer als een geheel van materialen en energieën die de mens, met behulp van zijn moderne techniek, ten eigen nutte kan gaan gebruiken. Dit alles heeft uiteraard consequenties voor de visie op het leven, de samenleving en de sociale verbanden. Het energiegebruik en de energiecrisis van de moderne

cultuur is geen toevallig neveneffect, maar is diep geworteld in religieuze, levensbeschouwelijke en waarde-geladen achtergronden. Pogingen om te komen tot ombuigingen dienen dan ook aansluiting te zoeken bij deze diepere motieven in onze cultuur.

TECHNOLOGIE EN STRATEGIE

Om ons patroon van conventionele energievoorziening (die voornamelijk gebaseerd is op fossiele bronnen) om te buigen naar vernieuwbare bronnen die weinig vervuilen en geen CO₂ uitstoten, is veel inspanning nodig. Wat kun je doen met bio-energie, wanneer is het beschikbaar, hoeveel is beschikbaar, wat zijn de nadelen, wat kan in Nederland en wat zijn de mogelijkheden in andere landen? Wat te denken van waterkracht, wind, zonne-energie, kernenergie? Diverse duurzame energiebronnen zijn nog in ontwikkelingsfasen, zodat nu nog niet goed is aan te geven of en hoeveel zij over een aantal jaren kunnen bijdragen aan de oplossing van de energieproblematiek. We weten inmiddels dat er niet één oplossing is. Wat past voor de toekomstige voorziening van energie en grondstoffen is onzeker: dat wordt bepaald door technische ontwikkelingen en keuzen die mensen maken. Een juiste visie, inzicht in de technologie, goed management en bestuur zijn hierbij hard nodig. Onze huidige welvaart en economie is in hoge mate gebaseerd op fossiele energiebronnen. Wat en hoe groot de gevolgen zullen zijn van een omschakeling naar meer duurzame bronnen valt nog moeilijk te voorspellen.

OPROEP

Op een termijn van enkele jaren zijn de transitie van fossiele energiedragers naar meer duurzame, en de beperking van de CO₂-uitstoot, zeer actuele thema's geworden, in ons land en daarbuiten. We zijn wakker geschud. Nu moeten we plannen uitwerken om welgekozen doelen te realiseren. Vanuit het WI willen we achtergronden laten zien, de problematiek aangeven, mogelijke oplossingen aandragen en aangeven welk beleid nodig is. Als u belangstelling hebt om hieraan mee te werken, meldt u dan.

EINDNOTEN

¹ Hoogleraar procesontwerp aan de Universiteit Twente

² Aan deze activiteiten werken tot nu toe mee: Wouter Jan van den Berg, Henk Jochimsen, Klaas de Jong, IJmert Muilwijk, Rob Nijhoff, Aart Overeem en Henk van den Berg

Column

Een duurzame column

DOOR ESMÉ WIEGMAN-VAN MEPELEN SCHEPPINK, TWEDE KAMERLID CHRISTENUNIE

Wie of wat is er tegenwoordig niet duurzaam? Duurzaam is in. Duurzaam is hip, ook in Den Haag. Eerlijk gezegd ben ik ook graag met dit onderwerp bezig in mijn politieke werk, hoewel dat niet door iedereen op prijs gesteld. Heeft de hyperigheid ook toegeslagen bij de fractie van de ChristenUnie? Nee, luidt het antwoord. We zijn niet naar de film van Al Gore geweest, maar laten ons simpelweg leiden door Bijbelse principes van rentmeesterschap. Het lastige is wel dat door veelvuldig gebruik van het woord duurzaamheid, de betekenis ervan steeds diffuser wordt. Bedoelen we allemaal wel hetzelfde als we het over duurzaamheid hebben?

IS DUURZAAMHEID CHRISTELIJK?

Tijdens het minisymposium van het Wetenschappelijk Instituut werd zelfs de vraag opgeworpen of je als christen wel over duurzaamheid kunt spreken, in het licht van de eindigheid van ons aardse leven en in de verwachting van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde? Leven in verantwoordelijkheid ten opzichte van God de Schepper en onze naaste, dat is een preciezere omschrijving van wat we als ChristenUnie voorstaan.

En voor alle duidelijkheid: met naaste hebben we ook onze verre naasten op het oog die te maken hebben met de gevolgen van ontbossing, extreme droogte en extreme nattigheid. Duurzaamheid vraagt ook om veel meer praktische uitwerking en concretisering. Wat betekent duurzaam waterbeheer? Verbetering van de kwaliteit van het water, betekent een hoger energieverbruik om dat voor elkaar te krijgen. De discussies over biomassa maken duidelijk dat we onze naasten niet werkelijk op het oog hebben als we brandstof verstoken die misschien schoner is bij verbranding, maar ten koste gaat van voedsel en biodiversiteit.

MET EEN BUIS DE GROND IN

Sommige mensen raken door dit soort misstanden teleurgesteld en geven de moed op dat we werkelijk kunnen komen tot een duurzame energievoorziening. Dit soort mensen heb ik liever niet te veel in mijn omgeving. Veel boeiender is het om mensen tegen te komen in bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties die het een geweldige uitdaging vinden om steeds innovatiever en creatiever met het duurzaamheidsvraagstuk om te gaan. Neem de tuinder die via een buis van 500 meter diep de grond in warm water oppompt en daarmee z'n kassen van warmte voorziet.

Of neem de net opgerichte Dutch Millennium Foundation die de Millenniumdoelen armoedebestrijding, schoon drinkwater en een duurzame leefomgeving als integraal en expliciet doel zien. Uitgangspunt is dat duurzaamheid in denken en handelen begint bij bewustwording van mensen zelf, waarbij de leiding van een bedrijf of organisatie het voortouw neemt. Helemaal in lijn met het 'Micha-denken'; helemaal in lijn met het ChristenUnie-denken.

KINDERFEESTJE ALS START

Zelf ben ik dus zeer gemotiveerd bezig met dit thema. Ik zal ook wel moeten met het ambitieuze kabinetsprogramma Schoon&Zuinig, en de voorstellen van de Europese Commissie die om een oordeel en vooral ook om uitwerking vragen. De film van Al Gore laat ik voor wat hij is, met gepaste waardering voor wat de film heeft losgemaakt. Ik voel meer voor de film Earth om eens met de kinderen naartoe te gaan. Op het programma in het krokusreces staat in ieder geval een kinderfeestje in de Nunspeetse bossen. Duurzaamheid, of hoe je het ook noemen wilt, kan heel simpel thuis en bij een kinderfeestje beginnen.

Tot zover mijn duurzame column. Hoe duurzaam mijn verhaal is, hangt af van de waarde die u er aan hecht.

Biobased economy

DOOR GERRIT JAN VELDHOEN, WETHOUDER IN OLDEBROEK

In veel overheidspublicaties staat de laatste tijd het woord 'duurzaam'. Het lijkt er soms op dat het woord te pas en te onpas wordt gebruikt. Ik vraag me wel eens af of iedereen wel hetzelfde beeld heeft bij dit woord. Het is een containerbegrip geworden dat inmiddels overal op van toepassing is. In dit artikel richt ik mij op de grote mogelijkheden voor een duurzame economische ontwikkeling bij mij in de regio, de Noord Veluwe.

Veel is onzeker rondom duurzaamheid, maar een vaststaand feit is dat de aanwezigheid van fossiele brandstoffen niet duurzaam is. Berekeningen leren ons dat we rond het jaar 2040 de fossiele brandstoffen er doorheen hebben gejaagd. Later zal in de geschiedenisboeken komen te staan dat er tussen 1900 en 2050 mensen op deze aardbol rondliepen die in anderhalve eeuw alle fossiele brandstoffen hebben opgemaakt, waar de aarde duizenden jaren nodig had om ze te laten ontstaan. Willen wij nu nog steeds gebruik maken van de middelen die ons ten dienste staan en die brandstoffen vragen, dan moeten we naarstig op zoek gaan naar alternatieven. Laatst toen ik met iemand hierover vanuit onze kerk sprak zei die persoon tegen mij: maak je toch niet zo druk, voor die tijd aanbreekt heeft de Heer Zijn gemeente allang thuisgehaald. Nu heb ik die overtuiging ook wel, maar dat neemt niet weg dat we tot dat moment er van moeten uitgaan dat er wel weer een (over)morgen komt en er dan ook energie nodig is.

ZOEKTOCHT VANUIT OLDEBROEK

Zo'n twee jaar geleden raakte ik in een zoektocht hoe ik als wethouder in Oldebroek iets zou kunnen betekenen voor positieve ontwikkelingen voor de landbouw, die het moeilijk heeft het hoofd boven water te houden. Het aantal boerenbedrijven vermindert, maar de landbouwgronden blijven er wel liggen en wij willen graag dat in 2030 in Oldebroek de agrarische sector nog een belangrijke functie heeft in onze samenleving. Dat bracht mij op het idee om te zien of de landbouw een belangrijke rol

kan vervullen voor energieproductie.

Met hulp van de provincie Gelderland mocht ik dat laten onderzoeken (door KEMA). Het eerste rapport vond ik teleurstellend omdat dat geen kansen bood voor de agrarische sector. In de herkansing van het rapport gloorde er echter licht aan de horizon. Het is mijn stellige overtuiging dat bijvoorbeeld de Noord Veluwe volledig energieneutraal kan worden. Niet van vandaag op morgen, maar langs de weg van studie, onderzoek, innovatie en implementatie gaat ons dat op enig moment lukken.

BIOBASED ECONOMY

Toen de term Biobased Economy viel waren veel bestuurders nogal terughoudend, maar naarmate de discussie rond dit thema toeneemt zag ik het enthousiasme stijgen. De term is gelanceerd door voormalig minister Veerman die aan de Universiteit van Wageningen de opdracht gaf een Biobased Economy uit te werken. Ik heb mij in dit thema verdiept en ben tot de overtuiging gekomen dat dit een uitstekend thema is voor de Noord Veluwe met ongekende kansen en mogelijkheden voor het onderwijs in deze regio, de ondernemers, de agrariërs en de vele burgers.

VELUWE NOORD ENERGIENEUTRAAL

Inmiddels hebben diverse besprekingen ertoe geleid dat begin 2007 onderwerp van beleid is geworden in Gelderland met de vaststelling van het sociaaleconomisch-beleidsplan (SEB) 2007-2011. Gedeputeerde Staten willen in pilotverband met de Regio Noord Veluwe een vliegende start maken. Uit het rapport van KEMA kwam naar voren dat op de Noord Veluwe voldoende hout en snoeiafval aanwezig is om 3 houtgestookte energiecentrales van brandstof te voorzien. Mogelijke locaties zijn nieuwe bedrijventerreinen of woonwijken. Er is voldoende mest op de Veluwe voor diverse vergisting-installaties voor warmte en biogas. Er is een groot potentieel aan landbouwgrond dat kan dienen voor het telen van gewassen waar energie en andere producten uit geproduceerd kunnen worden.

INNOVATIE DOOR ONDERZOEK

Door een studie- en onderzoeksinstituut te vestigen op de Noord Veluwe kunnen we voorkomen dat een deel van onze kennis uit het gebied "loopt". Veel van onze jeugdigen gaan studeren in de grote steden en blijven daar vaak hangen voor een baan.

op de Veluwe

De Noord Veluwe heeft dringende behoefte aan een HBO of Academisch onderwijsinstituut. Wij willen daarover in gesprek met de Universiteit van Wageningen en de HAS in Dronten. Er moet nog de nodige studie en onderzoek worden verricht voordat we effectief kunnen inspelen op energie uit Biomassa. De huidige onderzoeken leveren prachtige resultaten op. Het blijkt dat we uit zetmaal en eiwitten prachtige nieuwe producten kunnen maken. Dat moet dan vervolgens weer leiden tot nieuwe en innovatieve productieprocessen waar het bedrijfsleven van gaat profiteren. Zo is op enig moment gebleken dat het restproduct van koolzaad nadat er olie uit is gewonnen niet langer dienst doet als brandstof voor een verbrandingsoven, maar dat uit dit restproduct een soort plastic gemaakt kan worden voor de verpakkingindustrie. Een mooie uitvinding en ook nog eens biologisch afbreekbaar. In de keten van grondstof naar product worden steeds hogere eisen gesteld aan duurzaamheid, en terecht natuurlijk.

KENNIS OMZETTEN IN ACTIE

Dit is niet alleen een mooie kreet maar het geeft een enorme kans om zoveel mogelijk economische en ecologische meerwaarde uit biomassa te genereren door meerdere toepassingen met elkaar te combineren. Dit zal gepaard gaan met de inzet van nieuwe technologische ontwikkelingen voor bijvoorbeeld raffinage van biomassa en het toepassen van laagwaardige reststoffen voor hoogwaardige toepassingen (cascadering). Daarbij is het een absolute noodzaak dat kennis en innoverend vermogen van de agrarische sector, kennisinstellingen en het bedrijfsleven wordt gemobiliseerd. De overheid zal dit in de beginfase moeten faciliteren. Ook bij de ministeries van LNV en EZ komt het programma nu in een tempoversnelling. In toenemende mate worden er symposia en congressen georganiseerd om kennis om te zetten in actie. De Noord Veluwe wil zich graag in die actie mengen. Alle ingrediënten zijn hier aanwezig om een Biobased Economy uit te werken.

NOG LANG EN GELUKKIG...

Maar we zijn er nog lang niet, er moet nog heel veel worden uitgezocht en besproken. Want we zullen ook moeten nadenken over ethische zaken. Is het bijvoorbeeld verstandig om grondstoffen die uitermate geschikt zijn voor voedselproductie af te

buigen naar grondstoffen voor energieproductie? Daarover is het laatste woord nog niet gesproken. Maar we hebben inmiddels wel een missie: samen met alle benodigde partijen gaan wij naar een duurzaam tijdperk in een duurzame regio, met duurzame grondstoffen en duurzame produktiemiddelen. En inderdaad zal men dan zeggen: zij leefden nog lang en gelukkig.

RAADSLEDEN ONDER DRUK

Dualisering zorgt voor meer werkdruk

DOOR BERNADETTE VAN DEN BERG, BELEIDSMEDEWERKER BESTUURDESVENIGING

Eind 2007 heeft de BestuurdersVereniging van de ChristenUnie onderzoek gedaan onder ChristenUnie-raadsleden naar de werkdruk die zij ervaren bij hun raadswerk. De resultaten zijn verontrustend.

Aanleiding voor het onderzoek waren geluiden die de BestuurdersVereniging bereikten over toenemende werkdruk bij raadsleden. Zo zou door de dualisering de werkdruk flink zijn toegenomen. Daarnaast bleek uit een onderzoek van de CDA-bestuurdersvereniging dat veel raadsleden overwegen te stoppen vanwege de grote belasting die het raadswerk oplevert. Dat kan tot gevolg hebben dat het steeds moeilijker wordt om een goede en representatieve kandidatenlijst op te stellen voor de gemeenteraadsverkiezingen. Bovendien wordt het lastiger om zittende raadsleden vast te houden. Als raadsleden snel stoppen met hun raadswerk, is het vervolgens moeilijk om de kwaliteit en politieke ervaring op peil te houden.

Een andere aanleiding was de evaluatie van de wet Dualisering gemeentebestuur door de Tweede Kamer die in februari zou plaatsvinden.

De BestuurdersVereniging heeft daarom onderzocht of de werkdruk van ChristenUnie-raadsleden inderdaad is toegenomen en wat daarvan oorzaken zijn. Daarnaast is onderzocht of ChristenUnie-raadsleden overwegen te stoppen met hun raadswerk vanwege de werkdruk. Dit artikel presenteert de uitkomsten van het onderzoek, en komt met enkele aanbevelingen.

METHODE

Er is onderzoek gedaan onder alle ChristenUnie-raadsleden. De ChristenUnie heeft zo'n 400 raadsleden. De raadsleden zijn uitgenodigd om een digitale vragenlijst in te vullen. De vragenlijst bestond uit 26 vragen, waarvan de meeste gesloten vragen. Ook had men de mogelijkheid om een of meer opmerkingen mee te geven aan de onderzoekers.

RESPONS EN REPRESENTATIVITEIT

Dat werkdruk een onderwerp is dat leeft onder raadsleden, is te merken aan het aantal ingevulde vragenlijsten: maar liefst 164 raadsleden hebben de vragenlijst ingevuld. Dit is 39,7% van alle ChristenUnie-raadsleden. De man/vrouw-verhouding in het onderzoek is 75,6% man en 24,4% vrouw. De man/vrouw-verhouding onder alle raadsleden is 81% man en 19% vrouw. Aan het onderzoek hebben in verhouding dus iets meer vrouwen meegedaan. 50% van de respondenten is fractievoorzitter. 48% van de ChristenUnie-raadsleden is fractievoorzitter. Er hebben dus iets meer fractievoorzitters meegedaan. 50,3% van de respondenten zit in een

fractie die deelneemt aan het college, 49,7% van de respondenten zit in een fractie die in de oppositie zit. Van alle ChristenUnie-fracties zit 45% in een college. Aan het onderzoek hebben dus iets meer fracties deelgenomen die deel uitmaken van een college.

Kortom, de uitkomsten van dit onderzoek kunnen representatief genoemd worden voor alle ChristenUnie-raadsleden.

WERKDruk

“Werkdruk is de toestand die ontstaat wanneer een of meer medewerkers gedurende een langere periode de taak niet binnen de gestelde tijd of gestelde normen kunnen uitvoeren.” (Paul Ulenbelt, FNV, 1992)

“Van (negatieve, te hoge) werkdruk is sprake als werknemers (bij een gegeven bezetting) structureel niet kunnen voldoen aan de kwantitatieve of kwalitatieve normen en niets kunnen of mogen veranderen aan de problemen of storingen die daar achter zitten, aan de normen die gesteld worden of aan de bezetting” (R.Nelemans, TNO Arbeid- 2000).

Aan de raadsleden is gevraagd of ze de huidige werkdruk als (te) hoog ervaren. Uit het onderzoek komt naar voren dat bijna tweederde (63,5%) van de raadsleden de werkdruk als (te) hoog ervaart. Er blijkt een verband te zijn tussen het aantal uren dat men besteedt aan het raadswerk en de ervaren werkdruk: hoe meer uren men werkt hoe hoger de werkdruk. 60% van de raadsleden vindt het aantal uren dat ze er aan besteden onvoldoende. Zij hebben constant het gevoel dat ze hun taken niet goed kunnen vervullen binnen de tijd die ze ervoor beschikbaar hebben. Dit is volgens de bovengenoemde definities dus duidelijk een vorm van (te hoge) werkdruk.

Vrouwen besteden gemiddeld meer uren per week aan hun raadswerk dan mannen. Toch ervaren vrouwen niet meer werkdruk dan mannen. De vrouwen die hebben meegedaan aan het onderzoek hebben minder vaak een fulltime baan dan mannen. Dat kan een reden zijn waardoor ze minder werkdruk van het raadswerk ervaren.

FRACTIEVOORZITTERS

68,8% van de fractievoorzitters ervaart de werkdruk als (te) hoog (tegen 57,5% van de gewone raadsleden; een verschil dus van ruim 11% met

‘VOOR 31% VAN DE RAADSLEDEN IS DE HOGE WERKDruk EEN REDEN OM ZICH NIET MEER KANDIDAAT TE STELLEN IN 2010. ZEKER DIT LAATSTE CIJFER IS ERG VERONTRUSTEND’

fractievoorzitters). Veel fractievoorzitters merken op dat zij vaak extra taken hebben. Zo hebben fractievoorzitters in veel gevallen meer overlegmomenten dan gewone raadsleden. Denk bijvoorbeeld aan het fractievoorzittersoverleg, coalitieoverleg, en het presidium. Daarnaast zijn ze in praktijk vaak de personeelsfunctionaris van de fractie en eindverantwoordelijke voor de prestaties van de fractie. Zo voert de fractievoorzitter de voortgangsgesprekken met fractieleden en is het aanspreekpunt voor fractiemedewerkers. Dat fractievoorzitters significant meer uren besteden aan hun raadswerk dan gewone raadsleden blijkt ook uit het onderzoek. 38% van de fractievoorzitters besteedt gemiddeld meer dan 16 uur per week aan het raadswerk, terwijl ‘maar’ 19% van de raadsleden meer dan 16 uur aan het raadswerk besteedt. Dit wordt echter niet teruggezien in de honorering. Fractievoorzitters ontvangen dezelfde raadsvergoeding als gewone raadsleden.

VERONTRUSTEND

Wat heeft de hoge werkdruk voor gevolgen? Uit het onderzoek blijkt dat 10% van de ChristenUnie-raadsleden overweegt al vóór 2010 te stoppen. Verder is voor 31% van de raadsleden de hoge werkdruk een reden om zich niet meer kandidaat te stellen in 2010. Zeker dit laatste cijfer is erg verontrustend, vooral als bedacht wordt dat er alleen gevraagd is of mensen vanwege werkdruk zich niet meer kandidaat stellen. Er kunnen immers ook nog andere redenen zijn om te stoppen. Wellicht is dit een aanleiding voor een vervolgonderzoek. Opvallend is dat veel meer mannen (35%) dan vrouwen (20%) aangeven vanwege de hoge werkdruk zich niet meer kandidaat te stellen in 2010. Dat zou kunnen komen doordat de vrouwen er gemiddeld minder raadsjaren op hebben zitten dan mannen.

OORZAKEN WERKDruk

- 42% van de raadsleden kan het raadswerk niet goed combineren met andere zorgtaken, zoals kinderen of mantelzorg. Een aantal maken de opmerking dat het raadswerk wel een zware wissel trekt op het gezin, ook doordat men vaak ‘s avonds weg is.
- Veel raadsleden merken op dat de combinatie ‘werken’ en ‘raadslidmaatschap’ erg zwaar is. Er is altijd een spanningsveld tussen meer willen doen en geen tijd hebben. Ook het aantal vergaderingen

en bijeenkomsten overdag is vaak lastig te combineren met een baan.

- Er zijn geen significante verschillen tussen de werkdruk van raadsleden die deelnemen aan een college en raadsleden die niet deelnemen aan een college. Blijkbaar brengt dit voor individuele raadsleden geen extra werkdruk met zich mee.

WERKDruk EN DUALISME

Vaak wordt de werkdruk geweten aan het dualisme. Maar wat is dualisme en wat is er veranderd sinds het dualisme? Binnen gemeenten maakten de wethouders tot 2002 deel uit van de volksvertegenwoordiging, de gemeenteraad. In 2002 kwam hier verandering in met de Wet Dualisering gemeentebestuur. Deze wet trad op 7 maart 2002 in werking. De Stuurgroep Evaluatie Dualisering Gemeentebestuur omschrijft in haar eindrapport van 8 november 2004 het doel van deze wet als volgt: “Kern van het dualistische model in de wet is een scheiding in samenstelling, functies en bevoegdheden van enerzijds de gemeenteraad en anderzijds het college van burgemeester en wethouders. De wet heeft een incomptabiliteit gevestigd tussen wethouderschap en raadslidmaatschap. De bestuursbevoegdheden zijn bij het college geconcentreerd en de verordenende en controlerende bevoegdheden van de raad zijn versterkt. Met de invoering van deze wet werd een duidelijkere rolverdeling binnen de gemeentepolitiek beoogd, met het enigszins op de achtergrond geraakte doel deze voor de burger te revitaliseren.”

De raad zou dus meer op hoofdlijnen moeten gaan besturen en onafhankelijker en kritischer moeten zijn op het college. In de praktijk betekent deze verandering vaak dat er meer stukken gelezen moeten worden en meer vergaderd wordt.

72,6 % van de raadsleden die al vóór 2003 raadslid waren zegt dat de werkdruk door het dualisme is toegenomen, vooral doordat er meer vergaderingen zijn en men meer contact met burgers heeft.

TAKENPAKKET: SPAGAAT TUSSEN KADERSTELLEN EN OMBUDSFUNCTIE

Raadsleden hebben een breed takenpakket. Ze stellen onder andere kaders aan het beleid van het college (kaderstellen), controleren het college en zijn bovendien volksvertegenwoordiger. In het onderzoek is ook gevraagd naar de taken van

raadsleden. Hieruit komen een aantal opmerkelijke zaken naar voren. Kaderstellen en contact met burgers/werkbezoeken (volksvertegenwoordigende rol) worden de belangrijkste taken van raadsleden genoemd. Echter, als gevraagd wordt naar waar men in de praktijk de meeste tijd aan besteedt, blijkt dat aan kaderstellen de minste tijd wordt besteed. Ook als gevraagd wordt waar men meer tijd aan zou willen besteden, wordt kaderstellen niet vaak genoemd.

Dus alhoewel men kaderstellen erg belangrijk vindt, besteedt men er weinig tijd aan, en al zou men meer tijd hebben dan zou er waarschijnlijk nog steeds niet meer tijd aan besteed worden. Mogelijk weten raadsleden niet goed hoe ze hun kaderstellende taak moeten vormgeven. Het is ook lastig om zowel kaders te stellen alsook volksvertegenwoordiger te zijn. Hier blijken veel raadsleden moeite mee te hebben. Men ervaart dit als een spagaat: aan de ene kant opkomen voor de belangen van de bewoners van de stad en aan de andere kant ook nauw betrokken zijn bij de vormgeven van het beleid. Deze dubbelrol is erg lastig: als volksvertegenwoordiger zoom je vaak in op details, maar als kadersteller moet je juist op hoofdlijnen besturen. De raadsleden besteden de meeste tijd aan het lezen van stukken, het bijwonen van vergaderingen en fractievergaderingen. Mogelijk kunnen gemeen-

teraden nog beter en efficiënter vergaderen, zodat meer tijd overblijft voor andere taken, zoals contact met burgers en werkbezoeken. Door veel raadsleden wordt efficiënter vergaderen als een manier gezien om de werkdruk te verminderen. Daarnaast vindt men het belangrijk dat de raadsstukken goed afgestemd zijn op de kaderstellende functie van de raad.

FRACTIEONDERSTEUNING

Sinds de invoering van het dualisme hebben fracties recht op fractieondersteuning. Uit dit onderzoek blijkt echter dat 29% geen gebruik maakt van fractieondersteuning. Als reden wordt onder andere genoemd dat men geen geschikte kandidaten kan vinden (ook mede door tijdgebrek).

Zeker voor eenmansfracties is ondersteuning een must. Door een van de raadsleden werd opgemerkt dat zonder de uitstekende fractieassistent hij allang zou zijn afgehaakt. Volgens veel raadsleden kan fractieondersteuning de werkdruk verlagen.

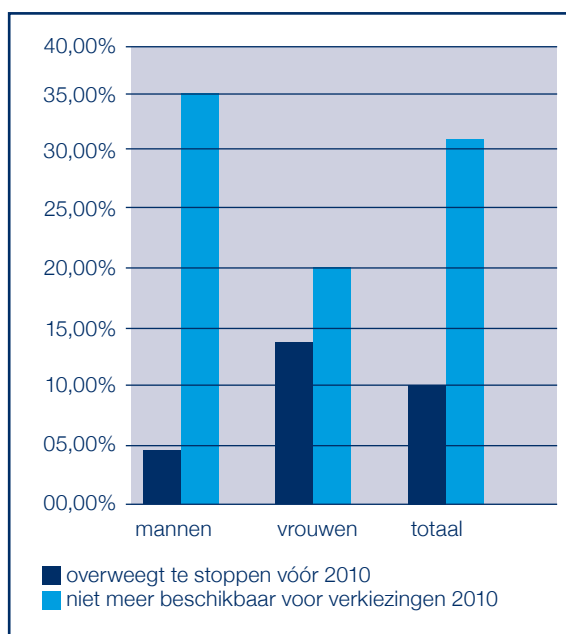
ONDERNEMERS

Voor ondernemers is het raadswerk soms lastig te combineren. Zo zijn de raadsvergaderingen vaak op donderdagavond, wat vaak ook koopavond is. Aan de andere kant kunnen ondernemers soms flexibeler hun tijd indelen. Werknemers bij bedrijven hebben vaak niet zulke goede verlofregelingen als werknemers bij overheidsinstanties. Gevolg hiervan kan zijn dat er in verhouding minder raadsleden vanuit het bedrijfsleven zijn.

VERGOEDING

58,9% vindt dat raadsleden niet voldoende vergoeding krijgen voor de tijd die ze in het raadswerk stoppen. 31,3% vindt dit wel voldoende en 9,8% heeft geen mening.

31% denkt dat een betere beloning de werkdruk het meest zal verlagen. Veel raadsleden merken op dat het dan mogelijk wordt om minder te gaan werken. Dit verlaagt de werkdruk. Wat verder naar voren komt uit de opmerkingen is dat met de raadsvergoeding geen pensioen opgebouwd wordt. Dit is voor een aantal een drempel om minder te gaan werken. Aan de andere kant wordt door een aantal raadsleden de opmerking gemaakt dat het raadswerk ook een stukje idealisme is en dat de vergoeding daarom niet persé de hoogte hoeft te hebben van een salaris.

'HET FRACTIEVOORZITTERSCHAP BRENGT EEN FLINK AANTAL EXTRA TAKEN MET ZICH MEE. DE BESTUURDERSVERENIGING PLEIT ER DAAROM VOOR OM DE VERGOEDING VOOR FRACTIEVOORZITTERS TE VERHOGEN.'

GROOTTE GEMEENTERAAD

In het vorige kabinet was er discussie over het verkleinen van de gemeenteraden. Het kabinet wilde het aantal raadsleden verminderen. Het huidige kabinet heeft, op aandringen van de ChristenUnie, de plannen hieromtrent gelukkig geschrapt. De raadsleden zijn het hier mee eens. Opvallend is echter dat de ChristenUnie-raadsleden over het algemeen geen oplossing zien in meer raadsleden: 87,6% zegt dat het aantal raadszetels voldoende is. Er hoeven dus niet meer raadszetels bij te komen, maar ook niet minder. Voor veel fracties zal een verkleining van de raad de werkdruk alleen nog maar verhogen, doordat de fracties dan nog kleiner worden. Bovendien zal de kiesdrempel hoger worden: de gevolgen hiervan zijn het sterkst voelbaar bij kleine(re) fracties. In een aantal raden zal de ChristenUnie niet eens meer een zetel kunnen bemachtigen.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Raadsleden hebben het druk, erg druk. De combinatie werk, privé en raadswerk maakt de werkdruk erg groot. Zo groot zelfs dat 10% van de raadsleden overweegt om nog voor de verkiezingen van 2010 te stoppen. En 31% zal zich voor de verkiezingen van 2010 niet meer kandidaat stellen. Hierdoor gaat veel ervaring verloren. Fractievoorzitters hebben het zo mogelijk nog drukker. Het fractievoorzitterschap brengt een flink aantal extra taken met zich mee. De BestuurdersVereniging pleit er daarom voor om de vergoeding voor fractievoorzitters te verhogen. Zoals fractievoorzitters in de Tweede Kamer, zouden ook lokale fractievoorzitters een hogere vergoeding moeten krijgen voor hun werkzaamheden dan gewone raadsleden.

Om de werkdruk niet nog meer te vergroten is het belangrijk dat de gemeenteraden niet worden verkleind. Er worden steeds meer taken van rijk naar gemeenten overgeheveld, waardoor de raad een steeds breder werkterrein krijgt. Hierdoor is het raadswerk de laatste jaren alleen maar zwaarder geworden. Ook het dualisme blijkt voor raadsleden per saldo meer werkzaamheden met zich mee te brengen.

Doordat naar verwachting eenderde van de raadsleden zal stoppen na de verkiezingen is het belangrijk dat de lokale kiesverenigingen op tijd nadenken

over opvolging van de huidige raadsleden. Er is nu nog voldoende tijd tot de verkiezingen van 2010 om te zoeken naar opvolgers en hen alvast voor te bereiden op het raadswerk.

De Kaderschool van de ChristenUnie kan raadsleden handvatten bieden bij het vervullen van hun kaderstellende rol. Daarnaast zou er meer aandacht moeten komen voor werving en opleiding van fractieondersteuning en voor het werven en opleiden van kandidaat-raadsleden.

Om de combinatie werk-raadswerk goed te kunnen volhouden is het belangrijk dat raadsleden de mogelijkheid hebben om verlof op te nemen. Voor overheidspersoneel is dit vaak wel geregeld, maar voor werknemers die in loondienst zijn bij bedrijven vaak niet. Hier zouden meer mogelijkheden voor moeten komen. Hiervoor is overleg noodzakelijk met werkgevers- en werknemersorganisaties.

Vergaderen blijkt veel tijd in beslag te nemen, waardoor raadsleden minder tijd overhouden voor hun andere taken. Er is al veel nagedacht over vergaderstructuren. Dit blijkt in de praktijk niet te leiden tot minder en kortere vergaderingen. Daarom zou er daarnaast ook meer aandacht moeten komen voor de vergadercultuur in veel raden, zodat er nog efficiënter wordt vergaderd. Ook de kwaliteit van raadsstukken moet goed afgestemd zijn op de kaderstellende functie van raadsleden.

TOT SLOT

Voor dit onderzoek is niet onderzocht hoe wethouders de dualisering ervaren. Ook vanuit die hoek zijn geluiden te horen dat de dualisering naast voordelen ook nadelen heeft. Dit wordt door de BestuurdersVereniging eveneens in de gaten gehouden.

Verder werd door veel raadsleden opgemerkt dat ze het raadswerk met plezier doen. De BestuurdersVereniging hoopt daarom ook, dat bij de evaluatie van de wet Dualisering gemeentebestuur in de Tweede Kamer aandacht komt voor de werkdruk van raadsleden en concrete stappen worden gezet om die te verminderen.

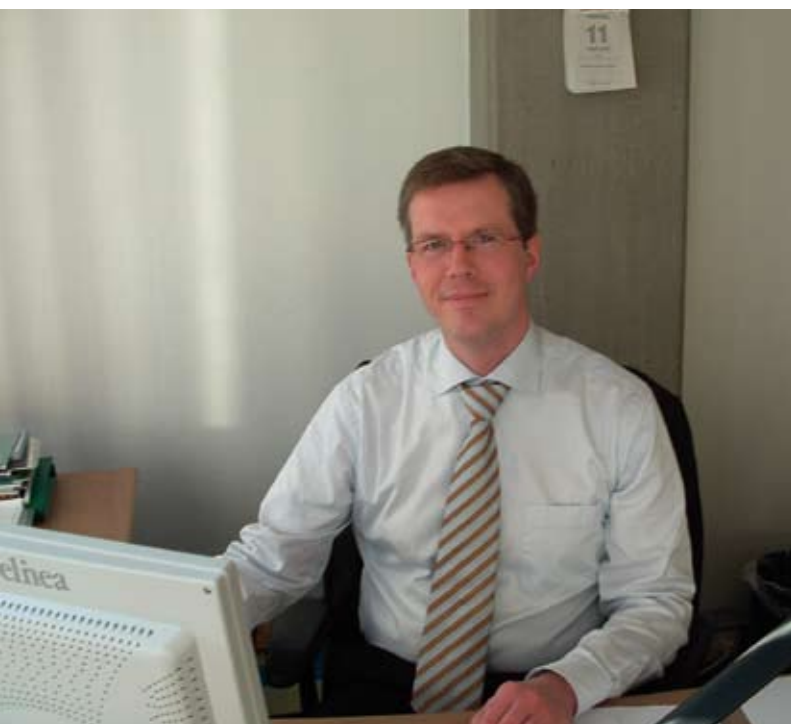
WILT U REAGEREN NAAR AANLEIDING VAN DIT ARTIKEL?
BESTUURDERSVERENIGING@CHRISTENUNIE.NL OF GA NAAR
HET BESTUURDERSFORUM OP INTRANET:
[HTTP://INTRANET.CHRISTENUNIE.NL/FORUM \(VERDIEPEN\).](http://intranet.christenunie.nl/forum/verdiepen)

WETHOUDER FILIP VAN AS VERRUILT LEIDEN VOOR DRONTEN

Tussen Pioniers & windmolens

DOOR GEERT JAN SPIJKER

Vaak kom ik er niet, in Flevoland. Eigenlijk nooit. Mijn gesprekspartner tot voor kort ook niet. Filip van As is echter sinds een paar maanden wethouder te Dronten, qua oppervlak een van de grootste gemeenten van Nederland. Na een tumultueuze tijd in Leiden acclimatiseert hij nu temidden van windmolens en Pioniers. "Hier moet ik alles zelf doen." Een gesprek met een christelijke rasbestuurder op lokaal niveau.

Hoezo koos je voor de ChristenUnie?

Ik ben eerst CDJA-er geweest, maar heb nooit de overstap naar het CDA gemaakt. Dat hing samen met de manier waarop men met mensen omging, en dan met name de wijze waarop Heerma destijds opzij werd geschoven. Toen kwam ik uit bij de RPF en later dus de ChristenUnie. De toekomstige WI-directeur Gert-Jan Segers trok mij over de streep om lijsttrekker te worden in Leiden. Bij de NSL (Navigators Studentenvereniging Leiden, red.) leerde ik al met een grote diversiteit aan christenen omgaan. Ze dachten vermoedelijk: 'Dat kan hij in de politiek ook wel'. Ik moest daar wel over nadenken, met name omdat ik erg bestuurlijk en praktisch ben ingesteld. Ik vind allereerst dat een politieke partij resultaten moet proberen te boeken, en ben meer gericht op het algemeen belang dan op het partijbelang sec.

Hoe combineer je geloof en politiek?

Mijn christen-zijn uit zich in hoe ik mij uit en wat ik doe. Centraal staat voor mij: 'Houd van God boven alles en van de naaste als jezelf'. Dit betekent dat ik wil openstaan voor andere mensen en andere meningen. Goede argumenten leiden er bij mij toe dat ik van standpunten verander. Zoiets lijkt vanzelfsprekend, maar is het in de politiek vaak niet. Dat is vreemd. Maar het politieke spel van de macht brengt dat blijkbaar met zich mee. Ik vind dat niet altijd aantrekkelijk. Het hoort erbij, maar ik verlustig me er niet in. Mij gaat het erom: krijgen we een besluit waar we verder mee kunnen? dient dit het publieke belang? Mede door die instelling hebben we ons in Leiden als fractie destijds ook geprofileerd op thema's die minder specifiek voor de ChristenUnie zijn. Het was natuurlijk wel zo dat we ons druk maakten om bepaalde zaken juist omdat

‘HET RIJK KAN WEL ZEGGEN ‘HET MAG NIET’, ‘ZET ZE OP STRAAT’, MAAR EEN GEZIN OP STRAAT ZETTEN IS MAATSCHAPPELIJK ONACCEPTABEL. DAT MAG GEWOON NIET. DAAR MOET JE IETS MEE. DAT IS EEN BEETJE BURGERLIJKE ONGEHOORZAAMHEID’

we christen zijn. Maar we concentreerden ons niet op de bekende ethische kwesties. De discussies daarover spelen natuurlijk ook vooral landelijk.

Maar je hebt er op lokaal niveau wel mee te maken, toch?

Natuurlijk, maar als lokale overheid heb je maar beperkte speelruimte. Neem de opheffing van het bordeelverbod. We waren ongelukkig met deze landelijke wetgeving, maar vervolgens moesten we er op lokaal niveau wel constructief mee aan de slag. We hebben dan ook uitgebreid gediscussieerd over hoe we de legalisering in Leiden het beste konden vormgeven. Uiteindelijk hebben we ingezet op meer aandacht voor preventie en hulpverlening. Vrouwen moeten geholpen worden om uit het circuit te komen, was onze overtuiging. We hebben dus niet gekozen voor de nuloptie. Dat staat de wet ook niet toe – nog afgezien van de kwestie van het politieke draagvlak in een stad als Leiden, waar bovendien al bordelen aanwezig waren.

Je kunt de Rijksoverheid ongehoorzaam zijn natuurlijk...

Ja, maar dat doe je alleen bij hoge uitzondering. Dat was bijvoorbeeld het geval in het debat over asielzoekers. Sommige van hen moesten meer dan tien jaar wachten op een verblijfsvergunning en zaten al die tijd in onzekerheid. Als lokale overheid moet je dan een vangnet bieden, je verantwoordelijkheid nemen. Het Rijk kan wel zeggen ‘Het mag niet’, ‘Zet ze op straat’, maar een gezin op straat zetten is maatschappelijk onacceptabel. Dat mag gewoon niet. Daar moet je iets mee. Dat is inderdaad een beetje burgerlijke ongehoorzaamheid. Maar dat is wel uitzonderlijk, want je bent loyaal aan de overheid, zeker als ChristenUnie-bestuurder. Je hebt immers de eed afgelegd en je behoort de wet te volgen. Maar je moet wel gewetensvol kunnen blijven handelen.

Uiteindelijk duurde je wethouderschap in Leiden vrij kort.

Dat klopt. Er was een discussie over een Lightrail-verbinding door de binnenstad. Tijdens de lokale verkiezingen hebben wij heel sterk tegen dat tracé door de stad geageerd en er ook veel stemmen mee gehaald. Dan ben je ongeloofwaardig als je als wethouder vervolgens de mogelijkheid openlaat dat

het tracé er toch komt. Dat kun je als bestuurder niet maken. Je moet jezelf in de spiegel kunnen blijven aankijken. Ik vind het mooi om wethouder te mogen zijn, maar niet ten koste van alles.

Hoe kijk je nu terug op je Leidse periode?

Het was een erg prettige tijd. Het was er allemaal erg eigen. We waren echt een team, het was niet ‘ieder voor zich’ - wat bijzonder is voor Leidse begrippen. Maar ik had geroken aan het wethouderschap en wilde er wel mee verder. Toen kwam Dronten op mijn pad.

Is Dronten vergelijkbaar met Leiden? Kende je de gemeente?

Ik kwam hier volledig neutraal binnen. Er is hier veel import en daardoor is het een erg open gemeenschap. Er heerst een klimaat van ‘willen aanpakken’. Mensen en bedrijven hebben daarvoor de ruimte. De sfeer is: ‘Het kan hier’. Dat spreekt mij erg aan.

Het verschil met Leiden is niet eens zo heel erg groot, maar uiteraard hebben beide gemeenten eigen kenmerken. Leiden vervult meer een centrumfunctie, bijvoorbeeld voor onderwijs en zorg. In Dronten is het groener, ruimtelijker en rustiger. Ook kleiner. Daardoor is er hier ook eerder sprake van informele beïnvloeding van bestuurders door burgers.

Maar ook in Dronten zijn er net als in Leiden lastige en langlopende dossiers. Met name in mijn portefeuille Onderwijs moeten er dringend enkele knopen worden doorgehakt. In 2012 moet er bijvoorbeeld een onderwijscomplex gebouwd zijn bij het nieuwe station. Dit loopt al geruime tijd, maar nu moet er toch echt een politieke beslissing vallen.

Toen ik hierheen reed, moest ik aan Amerika denken: een weidse vlakte, nieuw onontgonnen land, pioniers...

Inderdaad: dit is nieuw land. Een land met pioniers. Je hebt hier ook echt een groep die de Pioniers heet. Die mensen hebben hier in de eerste jaren de handen uit de mouwen gestoken, de polder leefbaar gemaakt. Ze hebben een erg grote inspanning geleverd en de gemeenschap is ze daar nog dankbaar voor. Ik heb zelf ook erg veel zin om hier als bestuurder een bijdrage aan de publieke zaak te leveren. Er is genoeg te doen.

Hoe gaat het?

DOOR ERIK VAN DIJK

Halverwege de raads- en bestuursperiode 2006-2010 wordt de behoefte aan reflectie breed gevoeld. Fractievoorzitters vragen zich af hoe zij en hun team nog kunnen groeien. Wethouders vragen zich af wat fractie en bestuur van hun functioneren vinden. Bestuursvoorzitters willen de balans wel eens opmaken. En allemaal beginnen ze te denken aan de kandidatenlijst die in het najaar van 2009 vastgesteld moet gaan worden... Voor al deze vragen biedt de ChristenUnie sinds kort via haar Kaderschool een training Voortgangsgesprekken aan.

Het waarom van voortgangsgesprekken

De ChristenUnie ziet het als haar missie te “streven naar een samenleving die meer en meer functioneert naar Gods wil. Om dit doel te bereiken streeft zij ernaar op elk politiek niveau zo krachtig mogelijk vertegenwoordigd te zijn.” Het woord ‘krachtig’ betekent niet alleen hoeveel mensen de ChristenUnie vertegenwoordigen (kwantiteit), maar zeker ook hoe goed ze het doen (kwaliteit). Cruciaal voor onze missie is dan ook dat wij investeren in ‘onze mensen’.

Een stimulerende partijcultuur

Voorop staat dat wij bij de ChristenUnie iedereen die actief is voor de partij als mens belangrijk vinden en pas in de tweede plaats als uitvoerders van onze missie. Mensen zijn waardevol. Ze zijn het waard om een geïnteresseerde gesprekspartner te hebben, opbouwende feedback te krijgen en daardoor te groeien. Regelmatige, goede gesprekken dragen eraan bij dat de juiste mensen op de juiste plek functioneren. Daar zijn mensen nu eenmaal gemotiveerder én effectiever. Als de plek ‘niet juist’ is, kan dat uiteindelijk betekenen dat we samen gaan kijken naar een andere plek, maar in eerste instantie moet gekeken worden of ‘de plek’ (bijvoorbeeld werkomstandigheden) kan worden verbeterd. Dienstbaar leiderschap van fractie- en

bestuursvoorzitters betekent een gerichtheid op de ontwikkeling van personen.

Kwaliteit en professionaliteit

De ChristenUnie wil groeien in kwaliteit. Voortgangsgesprekken zijn een belangrijk instrument om de vinger aan de pols te houden. Hoe gaat het met ‘onze mensen’ en ook met de lokale of provinciale ChristenUnie als geheel? Zitten we op het goede spoor, werken we goed samen? Bij een groeiende politieke partij hoort een stuk professionaliteit. Formeel gezien is er geen werkgever-werknemerrelatie tussen de partij en haar wethouders of raadsleden.¹ Zij krijgen een salaris respectievelijk vergoeding van de gemeente. Politici zitten bovendien juridisch gezien zelfs ‘zonder last’ in de raad. Toch zijn raadsleden en wethouders politiek gezien wel verantwoording verschuldigd aan het bestuur en de ledenvergadering. Die hebben hen immers op de kandidatenlijst gezet² en met een programma op pad gestuurd!

Het bestuur is verantwoordelijk voor de kandidatenlijst, het verkiezingsprogramma en de verkiezingscampagne. Het zou raar zijn als het bestuur na de verkiezingen overal opeens buiten spel staat en pas drie jaar later, als er weer verkiezingen aankomen, om de hoek komt kijken. Het bestuur moet – bijvoorbeeld in de persoon van een politiek secretaris – regelmatig fractievergaderingen en raadsvergaderingen bijwonen om zich een beeld te kunnen vormen van het reilen en zeilen in de politiek. De bevindingen hiervan kunnen worden meegenomen in de gesprekken.

Waar gaat het gesprek over?

Voortgangsgesprekken kunnen goede vruchten afwerpen, al is het maar omdat raadsleden, wethouders en anderen eens een keer de gelegenheid krijgen uitgebreid te praten over wat hun bezighoudt. In het dagelijkse contact staat meestal het werk centraal, niet degene die dat werk doet. En zelfs al delen we schouderklopjes of kritische noten uit, in een voortgangsgesprek wordt de balans breder opgemaakt. Dan gaat het om vragen als:

- Hoe verloopt de onderlinge samenwerking en de communicatie?
- Hoe zijn de werkomstandigheden?
- Waar zitten eventueel spanningen?
- Welke ontwikkelingsmogelijkheden zijn er en wat moet er eventueel worden bijgespijkerd?

- Welke uitdagingen liggen er in de komende tijd en ziet de gesprekspartner het zitten om daar tegenaan te gaan?
- Welke resultaten moeten er in de komende periode worden bereikt?

Van politici en bestuurders mag verwacht worden dat zij zich volledig inzetten om de doelstellingen van de ChristenUnie te verwezenlijken. Zij hebben echter ook hun eigen ontwikkelingsproces, idealen en belangen. De doelstellingen van de partij aan de ene kant en van politicus of bestuurder aan de andere kant moeten zo goed mogelijk met elkaar in harmonie gebracht worden. Hiermee hebben we de kern van het voortgangsgesprek te pakken.

Een goed gesprek

Het voortgangsgesprek wint aan waarde naarmate de partners beter communiceren. Communicatie is spreken én luisteren. Goed luisteren betekent de ander aankijken, de ander laten uitspreken, kort en bondig weergeven wat de ander zegt, doorvragen wanneer iets niet duidelijk is. Een bestuurs- of fractievoorzitter moet in een voortgangsgesprek vooral van zijn luistervaardigheid gebruikmaken. Goed luisteren is één kant van het gesprek. De juiste vragen stellen is de andere kant. Ook in de vraagstelling moet zich de interesse voor de gesprekspartner weerspiegelen. Open vragen geven de ander ruimte zich vrijelijk uit te drukken en creatief na te denken.

Tot slot vier voorwaarden voor een goed voortgangsgesprek:

1. Veilig

Voor een effectief gesprek is het nodig dat de infor-

matie wordt uitgewisseld in een sfeer van veiligheid, respect en vertrouwen. Als dat ontbreekt, dan zal feedback alleen maar leiden tot verkeerde interpretaties, misverstanden en weerstand. Ook structuren bieden veiligheid. Zet fractiereglement, verwachtingen, doelen en afspraken op papier.

2. Gezamenlijk

Een voortgangsgesprek hoort tweerichtingsverkeer te zijn. Hoe kunnen we elkaar helpen?

3. Eerlijk

Van te voren moet duidelijk zijn wat de bedoeling en het karakter van het gesprek is. Het gesprek kan het beste plaatsvinden aan de hand van een profielschets en een gespreksformulier. Wat van de gesprekspartner verwacht wordt, mag geen verrassing zijn. Als er moeilijke dingen besproken moeten worden, draai dan niet om de hete brij heen, maar wees op een liefdevolle manier duidelijk naar elkaar.

4. Opbouwend

Het is onze Bijbelse opdracht om anderen op te bouwen, te bemoedigen en te dienen, zodat ze kunnen groeien.

**DE EERSTVOLGENDE TRAINING VOORTGANGSGESPREKKEN
IS OP 5 APRIL. KIJK VOOR MEER INFORMATIE OP
[HTTP://KADERSCHOOL.CHRISTENUNIE.NL](http://kaderschool.christenunie.nl)**

EINDNOTEN

¹ Lees bij raadsleden ook steeds: 'statenleden'; bij wethouders: 'gedeputeerden'; en bij gemeente: 'provincie'.

² Op een enkele wethouder of gedeputeerde van buiten de raad of staten na.

Nieuws van de ChristenUnie Kaderschool

Bij de kaderschool bereiden mensen zich voor op een functie, zoeken ze verdieping bij hun politieke handelen of versterken zij hun vaardigheden. Iedereen die actief is bij de ChristenUnie of dat wil worden moet zich persoonlijk kunnen ontwikkelen met het oog op deze functie of taak. Dat is waar de kaderschool voor gaat!

COMPETENTIETEST

Eén van de instrumenten voor die persoonlijke ontwikkeling is de competentietest. Op dit moment is Suzan van Stralen, stagiaire van de CHE, bezig de competenties zo scherp mogelijk te definiëren voor al onze lokale en provinciale mensen. Wat moeten zij kunnen, weten en beheersen? In de loop van dit jaar komt de competentietest beschikbaar op de website van de kaderschool. U kunt dan uw eigen competenties testen. Zo kunt u zelf bekijken hoe het met de deskundigheid voor uw huidige politieke functie staat maar ook wat u nog zou moeten ontwikkelen voor een eventuele volgende functie. De kaderschool is graag bereid u te helpen bij het ontwikkelen van uw vaardigheden.

GEMEENTEFINANCIËN

Bij veel raadsleden zijn financiën geen geliefd onderwerp. Velen zijn er niet goed mee bekend. Toch zijn financiën helemaal niet zo ongrijpbaar als men vaak denkt. Als je een huishoudboekje kunt beheren dan kun je ook de gemeentefinanciën beheren. Bij de cursus 'Grip op de gemeentekas' die op 12 april plaatsvindt, worden deelnemers getraind om de juiste vragen te stellen. Aan de hand van de begrotingscyclus wordt uitleg gegeven over de gemeentelijke financiën. Elk raadslid zou dit onderwerp moeten beheersen, want alleen dan kun je op het juiste moment vragen stellen en budget vrijmaken voor je eigen onderwerpen. De training is opgezet door enkele ChristenUnie-wethouders die ervaren zijn in de financiën van hun gemeente.

GRONDBELEID

Vanuit de cursus Gemeentefinanciën is de cursus Grondbeleid ontstaan. Het grondbedrijf binnen een gemeente is een vak apart. Het gaat over grondexploitaties en hoe die gebruikt worden om doelen te realiseren op andere beleidsvelden, zoals woningbouw en werkgelegenheid. De training staat gepland op 17 mei a.s.

OVERHEIDSFINANCIËN

Bij de kaderschool wordt op dit moment een cursus 'Overheidsfinanciën: Van belasting tot beleid' opgezet. Vragen als: hoe komt de overheid aan haar geld, wat is de rechtvaardiging van belastingen, het draagkrachtprincipe en de verhoudingen tussen de verschillende geldstromen op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau komen aan bod. De training wordt gegeven door enkele fiscalisten uit onze achterban en vindt plaats op zaterdag 31 mei.

STEVIG IN JE SCHOENEN

Van harte aanbevolen: Stevig in je schoenen. Deze politieke weerbaarheidstraining gaat over het vasthouden aan je principes, zonder dat dit ten koste gaat van het politieke spel. Het maakt je weerbaarder en leert je technieken om op ieder moment een standvastig christen te zijn. In de training werk je met elkaar toe naar een christelijk-sociale checklist, die je op elk moment op je eigen handelen kunt toepassen.

VOOR MEER INFORMATIE EN AANMELDING OVER DE KADERSCHOOL GAAT U NAAR: WWW.KADERSCHOOL.CHRISTENUNIE.NL

Column

Burgemeester: eigenstandig boegbeeld?

DOOR BORT KOELEWIJN, BURGEMEESTER VAN RIJSSEN-HOLTEN

De burgemeester neemt een kwetsbare en onduidelijke positie in het huidige bestel in, blijkt maar weer eens uit de ontwikkelingen rondom burgemeester Willeme van Dinkelland. Eerst zegden de wethouders het vertrouwen op, later gevolgd door een meerderheid van de raadsleden. Staatsrechtelijk is het een belangrijk beginsel dat een bestuurder het vertrouwen moet genieten van het algemeen bestuur, in dit geval van de gemeenteraad. Maar een burgemeester heeft ook een eigen verantwoordelijkheid. Hoe verhouden die zich tot elkaar?

Het huidige gemeentelijke bestel waardeert de eigenstandige positie van de burgemeester. Volgens de wet heeft de burgemeester een eigen verantwoordelijkheid om burgerparticipatie te stimuleren, te rapporteren over de kwaliteit van de gemeentelijke dienstverlening, te zorgen voor een goede behandeling van klachten en van bezwaarschriften, stimuleert hij de samenwerking met andere gemeenten en brengt hij een burgerjaarverslag uit. Daarin mag en moet de burgemeester ook kritisch zijn richting andere bestuursorganen. Landelijk heeft de commissie-Oosting minder preventief toezicht bepleit, maar ze doet daarbij wel een beroep op de burgemeester om actief besluiten van het college en de raad ter vernietiging voor te dragen als die in strijd zijn met de wet of het algemeen belang. Ook dat plaatst de burgemeester in een bijzondere positie ten opzichte van de wethouders en van de raadsleden.

ER WRINGT IETS

Hoeveel ruimte heeft een burgemeester om die eigenstandige positie in te vullen? In hoeverre is hij daarvoor afhankelijk van het college en van de meerderheid in de raad? In de Burgemeesterslezing 2007 merkt Minister Guusje ter Horst op dat de eigenstandige positie van de burgemeester uniek is en dat hij die te danken heeft aan de bijzondere aanstellingswijze. Het kabinet heeft er bewust voor gekozen om de Kroonbenoeming te handhaven. Het is een duidelijke keuze voor een bestuurlijke burgemeester en niet voor de politieke variant in de vorm van een lokaal regeringsleider. Een keuze die volgens de minister het meest recht doet aan de boegbeeldfunctie van de burgemeester.

Voor de steun van die gezaghebbende en eigenstandige uitoefening van zijn functie blijft de burgemeester wel afhankelijk van het vertrouwen van het college en van de gemeenteraad. Hoe eigenstandig kan de burgemeester dan in de praktijk zijn? In het huidige systeem wringt er iets. Te grote afhankelijkheid van de raad en het college maken het niet gemakkelijk om de beoogde eigenstandige rol van de burgemeester overtuigend in te vullen.

Hoe kan daaraan iets worden gedaan? In de eerste plaats doet dat een beroep op alle verantwoordelijken in de gemeente. Dat wil zeggen: een gemeenteraad en college die ruimte geven om in het belang van een goed functioneren van de gemeente de burgemeester uitnodigen zijn eigenstandige rol in te vullen. Dat is bestuurlijke kwaliteit! Van de burgemeester mogen we verwachten dat hij al doende gezag opbouwt en investeert in relaties, waardoor hem meer mogelijkheden worden gegund. Sfeer en onderlinge verhoudingen zijn hierin bepalende factoren.

BIJZONDERE ONTSLAGWIJZE

De gemeenteraad kan een aanbeveling tot ontslag doen aan de minister. Als minister Ter Horst hecht aan de bijzondere aanstellingswijze, dan kan zij dat ook vertalen in de bijzondere ontslagwijze van de burgemeester. Niet de raad stuurt een burgemeester weg, maar uiteindelijk de minister. Daarom lijkt het mij noodzakelijk dat de Commissaris van de Koningin altijd een onderzoek instelt naar de argumenten die de gemeenteraad gebruikt. Daarbij kan juist het handelen in de eigenstandige functie van de burgemeester aanleiding vormen om de aanbeveling van de raad niet te volgen.

**'EEN DWAAS IS IN DE BIJBEL IEMAND
DIE VOORAL MET ZICHZELF SPREEKT,
DE BEHOEFTE VAN ANDEREN NEGEERT
EN ONDERTUSSEN OOK NOG ONJUISTE
IDEEËN KOESTERT OVER VERMOGENS-
OPBOUW; WANT ZAL TENSLOTTE NIET
ALLES VOOR IEMAND ANDERS ZIJN?'**

Tim Vreugdenhil, pagina 13